

HØRERÅDGIVNINGEN

BØRN & UNGE

- brugertilfredshedsundersøgelse blandt brugerne
på skoleområdet 2021-2022

Rapport:

Hørerådgivningen - Børn & Unge
- Brugertilfredshedsundersøgelse og interviews
blandt målgrupperne på skoleområdet 2021-2022

Hørerådgivningen - Børn & Unge.

Publikationen kan hentes på www.hørerådgivningen.dk
© Hørerådgivningen - Børn & Unge, 2022.

Hovedforfattere:

Flemming Wang Jensen, Hørerådgivningen Børn & Unge,
Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi i Region Syddanmark.
Mads Quist-Lund, Området for Kommunikation og Specialpædagogik i Region Nordjylland,
Katja Lund, SPIRAKEL Consult.

Mindre uddrag, herunder figurer, tabeller og citater, er tilladt med tydelig kildeangivelse.
Omtaler, anmeldelser, citater eller henviser til nærværende, bedes sendt til
Hørerådgivningen - Børn & Unge

Opsætning og tryk:

Materialecentret
Kollegievej 1,
9000 Aalborg
matcen.dk

Tak til børn og forældre, lærere og pædagoger, ledere og PPR-konsulenter, der har deltaget i interviews og brugerundersøgelse samt børn og forældre i Hørerådgivningen.

Også tak til samarbejdspartnere i Pædagogisk Psykologisk Rådgivning og personalet i de institutioner, der har modtaget rådgivning. Derudover vil vi gerne takke andre samarbejdspartnere; specialister på området, der bidrager i vores daglige arbejde med skolebørn.

Og sidst men ikke mindst takker vi konsulenterne i Hørerådgivningen for deres daglige engagement og bidrag til udarbejdelsen af rapporten. Eventuelle fejl og mangler er udelukkende arbejdsgruppens ansvar.

- brugertilfredshedsundersøgelse blandt brugerne
på skoleområdet 2021-2022

Indholdsfortegnelse

Indledning	7
Elever med høretab og deres forældre	9
Målet med rådgivningen.....	9
Trivsel og udfordringer i hverdagen.....	11
Høretekniske udfordringer.....	11
Pauser.....	13
Forståelse og støtte fra omgivelserne	14
Mestring og erkendelse.....	9
Hørerådgivningen	16
Rådgivningen har rykket noget.....	17
Lærere og pædagoger	21
Behov hos elever og personalet.....	21
Det høretekniske skal være på plads.....	21
Undervisningen og det sociale i klassen	22
Hørerådgivningens rolle	23
At forstå elevens adfærd og behov	23
'Børn, der er ligesom mig'	25
Udvikling og fællesskab.....	25
Kontakten til Hørerådgivningen	26
At være opmærksom på nye behov.....	28
Tilfredshed med rådgivningen	28
Ledere på skoleområdet	31
Ledernes roller og behov.....	31
At forstå og justere forholdene til elever med høretab.....	32
Hørerådgivningens betydning i et ledelsesperspektiv.....	35
Hørerådgivningens betydning for forældresamarbejdet.....	36
Perspektiver	36
Tale-hørekonsulenter fra PPR	39
Karakteristik af eleverne	39
Årsager til rådgivning.....	39
Frustrationer blandt tale-hørekonsulenterne.....	42
Hvordan kan man støtte eleven?	45
Høreteknik	46
Mestring	46
Samarbejdet med Hørerådgivningen.....	47
Opsummering med perspektivering til ICF	55
Omgivelsesfaktorer	55
Personlige faktorer	57
Konklusion	59
Referencer	61

Indledning

I november og december 2022 blev der gennemført 17 interviews med en række af Hørerådgivningen - Børn og Unges brugere på skoleområdet. Interviewene blev gennemført med fire grupper: 1) elever med høretab og/eller deres forældre, 2) lærere og pædagoger, 3) ledere på skolerne og 4) tale-hørekonsulenter fra PPR. Sammen med en spørgeskemaundersøgelse blandt tale-hørekonsulenter fra PPR og lærere og pædagoger i skolerne gennemført af Hørerådgivningen - Børn og Unge (herefter Hørerådgivningen) i perioden 01.10.2021 til 30.10.2022 skal interviewene danne en forståelse af, hvorledes rådgivningen modtages og anvendes i de danske skoler, samt hvordan den eventuelt kan forbedres.

Rapporten skal give læseren en mulighed for at forstå detaljerne i og oplevelsen med rådgivningen hos de enkelte modtagere i målgruppen. Citaterne er bærende elementer i de fire kapitler, der sætter fokus på henholdsvis forældre og børn, lærere og pædagoger, ledere og tale-hørekonsulenter ved PPR. Dette både for ikke at udelade vigtige detaljer i gengivelse samt for at bevare nærheden til målgruppen. Derfor er der også overlap i emner i de fire kapitler, hvilket tillader læseren at fokusere på en enkelt målgruppe uden nødvendigvis at læse hele rapporten. Dog anbefales det at læse hele indledningen, opsummeringen med perspektivering til ICF samt konklusionen.

Den samlede brugerrapport, bestående af interviews og spørgeskemaundersøgelse, er således tænkt som et værktøj, der både skal give Hørerådgivningen selv samt bevillingsgivere en indsigt i Hørerådgivningens rolle og betydning i skolerne, hvor elever med høretab ikke bare skal fungere men også trives i det daglige liv.

I opsamlingen beskrives elementer i forhold til den Internationale klassifikation af funktionsevne, funktionsevnenedsættelse og helbredstilstand (ICF) (WHO (World Health Organization) et al., 2003). Målet med ICF er at tilbyde en begrebsramme til beskrivelse af

helbred og funktionstilstande. De domæner, der ifølge ICF udgør menneskets samlede helbred er to komponenter af funktionsevne: (1) kroppens funktioner og anatomi, og (2) aktiviteter og deltagelse. Der er ligeledes to komponenter af kontekstuelle faktorer: (3) omgivelsesfaktorer og (4) personlige faktorer. Vi lærer os op ad DTHS's beskrivelse af ICF for høreområdet (DTHS, 2017; Nemholt Rosing et al., 2017).

ICF-CY (International Classification of Functioning, Disability and Health – Children and Youth Version) anvendes som baggrundsviden, når vi interviewer og spørger elever med høretab og personer i deres nærmiljø, hvordan de vurderer elevernes situation og udbyttet af rådgivningen. I børne- og ungeudgaven af ICF lægges der særligt vægt på fire områder: 1) Barnet i kontekst af familien, 2) Barnets udvikling, 3) Deltagelse og 4) Omgivelsesfaktorer (WHO (World Health Organization), 2006). På de fire områder fokuseres der i ICF-CY særligt på den ændring, der sker fra barnet er lille, hvor familien er vigtigst, til det vokser op og bliver et ungt menneske med fokus rettet mere ud i verden.

I opsamlingen er fokus på de elementer, der har betydning for elevernes trivsel og mestring i hverdagen samt faktorer, der fremmer eller hæmmer deltagelse i skolesammenhæng.

Interviewformen er semistruktureret og med anvendelse af en sokratisk spørgeteknik, hvor emner følges med åbenhed og nysgerrighed for at forstå de forskellige målgruppers fokus og behov ift. Hørerådgivningens tilbud. Interviewer har selv en viden og mange års erfaring på høreområdet og kan derfor spørge ind til detaljer, der giver et bredt billede af den oplevede rådgivning.

Interviewene er transskriberede og en tematisk analyse er lavet for hver målgruppe i NVivo (analyseprogram til kvalitative data).

Elever med høretab og deres forældre

Der blev i 2022 gennemført fire interviews med elever med høretab og deres forældre. I to interviews deltog eleverne sammen med deres forældre. Det foregik online med video, hvor eleverne havde mulighed for at mund aflæse og forstå interviewspørgsmålene på lige fod med deres forældre. De to interviews med forældre, hvor eleverne ikke deltog, blev gennemført telefonisk.

En af eleverne er en dreng på 8 år, der går i 2. klasse og har CI. Hans mor fortæller, at han i sommeren 2022 har skiftet skole grundet mistrivsel. Drengen fortæller selv, at han er helt døv og fik CI, da han var 9 eller 10 måneder gammel.

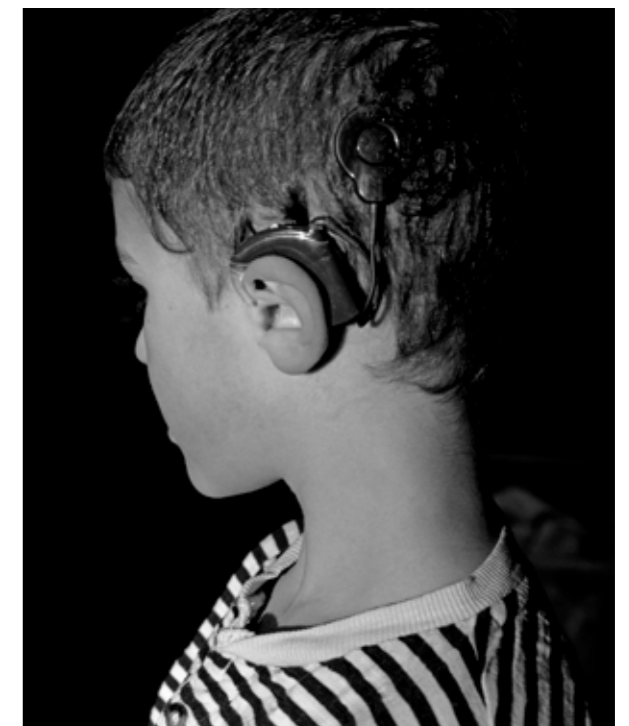
Den anden elev, der deltager i interviewet, er en 15-årig pige med et moderat høretab og svingende hørelse, hvilket gør, at forældrene ikke altid ved, hvad hun hører og ikke hører. Her er det pigen og moderen, der interviewes.

Den tredje elev repræsenteres af faderen, der fortæller, at hans datter på 9 har CI, som hun har haft siden hun var 1½ år. De har været tilknyttet et CI-center, hvor de har gennemgået et forløb med AVT (Auditory Verbal Therapy).

Endelig interviewes moderen til en fjerde elev, som er en pige i 8. klasse. Forældrene har vidst siden hun blev født, at hun havde et høretab, men de har ikke vidst, hvad de skulle gøre ved det. Hun får høreapparat på det ene øre i 4. klasse, hvilket hjælper lidt, men hun trives fortsat ikke i skolen. Pigen har massive indlæringsvanskeligheder samt kognitive udfordringer.

Målet med rådgivningen

I alle fire interviews er det tydeligt, at elevernes trivsel har været målet for rådgivningen. Forskellige aktiviteter og tiltag er gennemført med henblik på at opnå bedre trivsel hos eleverne, hvor høretekniske hjælpemidler er et vigtigt element. Bl.a. fortæller mor og søn, hvor sønnen går i 2. klasse, om de høretekniske hjælpemidler i klassen, at der i rådgivningen har været fokus på "Mikrofoner og læremikrofoner, og det var der allerede på andendagen efter sommerferien. Det var virkelig imponerende". I interviewene med de lidt ældre elever og/eller deres forældre er det høretekniske på plads, og rådgivningen er rettet mod andre trivselselementer i elevernes hverdag.

I interviewet med mor og datter, hvor pigen er 15 år, fortæller moderen om årsagen til at Hørerådgivningen blev kontaktet: "Det var nok mig, der syntes der var mange kampe. Jeg har nydt at [rådgiverens navn] er kommet ind over. Hun fortæller at de som forældre har manglet erkendelse af, hvad høretabet har betydet for datteren, og hun ville ønske de havde erkendt det tidligere: "Det er helt Kirkegaardsk - kunne man leve livet forlæns og forstå det baglæns, ikke". I det følgende henvender hun sig til datteren, der skal starte på efterskole efter sommerferien i det kommende skoleår: "Så hvis du kunne komme så langt at du kunne sige 'Jeg er [datterens navn] og jeg bruger høreapparater og jeg er også alt muligt andet'. [...] det er det vi håber". Moderen håber således at datteren kan nå frem til at stå ved sit høretab men lade det fylde mindre i sin definition af sig selv, så der kan blive plads til også at være "... alt muligt andet".

Moderen til pigen i 8. klasse fortæller også, at de som forældre har været bekymrede for deres datter, og at det var en af årsagerne til, at der blev igangsat et forløb med Hørerådgivningen: "... vi som forældre kaster håndklædet i ringen i sommer [...] Vi er simpelthen nødt til at have noget hjælp til det her, fordi vi synes det er for svært. Vi ved, at der er noget, der handler om det her høretab, men der er

også noget der handler om, at hun måske har haft en depression sådan i bakspejlet. Og hun har svære indlæringsvanskeligheder, så det er en stor suppedas af en masse ting, som er rigtig svære at finde hoved og hale i. Og vi synes at vores værktøjer i vores værktøjskasse er ved at være brugt op". Moderen fortæller, at samtalerne, som de har haft med Hørerådgiveren, har været med til at sætte gang i en god udvikling, hvor både pigen og forældre får en større erkendelse omkring hvad høretabet betyder og hvilke hensyn der skal tages. Men rådgiveren formår også at hjælpe datteren til at sætte ord på det der er svært, og samtidig påtager hun sig en koordinerende og informerende rolle: "Og [datterens navn] er meget god til at få sat ord på, hvad der er rigtig svært i det her". Moderen oplever således at datteren får god støtte, når rådgiveren "... tager kontakt til skolen og siger, det er det her, der er på spil ift. skolen, kammerater, veninder. Og tager fat i os at det er det her, der er svært ift. familie".

Forældrene kan være i tvivl om, hvorvidt deres vurdering er rigtig; om de 'pylrer' for meget, eller om barnets trivsel faktisk kan forbedres med fx skoleskift. I interviewet med moderen og sønnen i 2. klasse, fortæller moderen om årsagen til kontakten til Hørerådgivningen: "Mistrivsel på den gamle skole. Altså der var

mængden af børn, larm. Og jeg tror at [faderens navn] og jeg var i tvivl, om vi gjorde det til et værre problem end det egentlig var. Så vi havde egentlig brug for en, der kom og observerede for at finde ud af, om det bare var vores følelse, fordi vi har en dreng, der kommer hjem og var ked af det og var træt og, du ved, der var så mange ting. Og så kom hun [hørerådgiveren] ind og observerede [på skolen og i klassen] og sagde med det samme, "Det er simpelthen for stort". Derfor har fokus for rådgivningen også været, hvordan han har det i klassen. Moderen beskriver at fokus er på det der virker godt for ham og at der bl.a. er introduceret pauser "... for at han kan holde ud at være der".

I flere af interviewene fremgår det tydeligt, at hørerådgiverne meget hurtigt kan vurdere, hvilke elementer i elevernes hverdag der står i vejen for trivslen, og at det stemmer overens med de udfordringer forældrene oplever men har brug for at få bekræftet. Ligeledes er der flere af forældrene, der fortæller, at rådgiveren er kommet ind over når de selv har 'kastet håndklædet i ringen'. Moderen i interviewet med mor og datter på 15 fortæller om rådgivningen: "Jeg tror det kom på det rigtige tidspunkt. Det var gået meget i hårdknude der inden sommerferien når hun var i skole. Vi lagde meget vægt på at hun skulle af sted nogle timer hver dag. Så tit,

når jeg spurgte ind til om hun havde været der i skolen, ja men det havde hun, men hun har siddet i et studierum for sig. Hun vil ikke ind i klassen, fordi så får hun angstanfald og så... altså hun var i skole, men hun var jo ikke en del af klassefællesskabet overhovedet. Og vi gav simpelthen op". Og derfor bad forældrene om hjælp, der resulterede i et forløb med Hørerådgivningen.

Trivsel og udfordringer i hverdagen

Eleverne med høretab er på arbejde for at få hverdagen til at hænge sammen på trods af den hjælp, de har fået fra Hørerådgivningen, og på trods af høretekniske hjælpemidler på skolerne. Indimellem kan der faktisk opstå helt nye, uforudsete problemer - som eksemplerne i det følgende.

Høretekniske udfordringer

I løbet af interviewet med mor og søn fortæller sønnen, der går i 2. klasse, om flere episoder på skolen, som moderen er uvidende om. De første episoder er relaterede til det høretekniske og mikrofonerne i klassen, hvor dialogen nedenfor viser, hvordan forældre kan mangle en indsigt i barnets skoledag og de udfordringer, de oplever.

Drengen fortæller: "Det jeg bare synes er irriterende, det er, at de [klassekammeraterne] begynder at lege med dem [mikrofonerne]. I dag der stillede [navn på en pige i klassen] mikrofonen ned under bordet ved dem der sad bag hende, så jeg kunne høre hvad de sad og snakkede om".

Mor: "Det må de ikke".

Søn: "Nej, og det synes jeg er så sygt irriterende. De sidder også hele tiden og piller ved dem".

Mor: "Er der ikke nogen lærere, der siger noget til dem?"

Søn: "Det er fordi de gør det i hemmelighed. Det er når lærerne ikke kigger".

Mor: "... Det finder vi ud af. Det er også det, at der er ikke nogen højttaler inde i klassen når der ikke er flere elever. Hvis der er en højttaler, ville læreren jo høre at der blev larmet".

Idet moderen bliver opmærksom på problematikken, kan hun være med til at støtte sin søn i at få ændret på situationen. Hun kan bruge den nye viden til at argumentere for, at der skal være en højttaler i klassen,

så alle elever hører det, der siges i mikrofonerne. Det paradoksale er, at drengen trives i en mindre klasse, men at klassen (eller antallet af elever) er for lille til, at en højttaler kunne bevilges. Det var bevilget i den gamle klasse, som han flyttede fra. Kun derfor ved moderen at det er en mulighed, hun kan gå videre med: "Den havde vi jo på [navnet på den anden skole]. Den gav jo effekt til alle børn. Hvor her, de ved jo heller ikke når de sidder og leger med den. De aner jo overhovedet ikke, at det faktisk går ind i [søns navn]s CI. Hvor, hvis det var, så gik det op i højttalerne og så kunne alle jo høre det, og så kunne det faktisk være, at det blev stoppet, ikke også?" En afslået bevilling er dog ikke en hindring for at der kommer en højttaler, da forældrene er klar til selv at betale for det, fortæller moderen.

Ikke alle børn fortæller, når der opstår problemer i skolen. Derfor er Hørerådgivningens rolle ekstra vigtig. Moderen til drengen fortsætter: "Ja, og [søns navn] kommer heller ikke lige hjem og fortæller det, eller så kan det være at han først fortæller det en måned efter at det er sket. Så det er faktisk rigtig svært at hjælpe ham nogle gange, for det er så længe siden at tingene er sket eller det er noget andet der... eller så fortæller han [rådgivers navn] det, og jeg anede ikke noget som helst om det. Ja, sådan nogle ting".

Drengen føler også, at han står med det primære ansvar for, at højttalerne fungerer. Det fremgår af dialogen i det følgende, at han oplever, at lærerne hjælper ham en smule, men at det alligevel er ham, der skal sikre, at alle mikrofoner er sat ordentligt ned i opladermodulet, og at der ikke er nogle, der er smuttet ud af opladeren, så mikrofonen er død næste morgen:

Interviewer: "Har lærerne også lært noget af rådgivningen?"

Søn: "Ja, de har lært at hver morgen skal de lige trykke på tænd-knappen på mikrofonen, fordi at nogle gange så er den død, fordi den hopper op af opladeren. Og det synes jeg er megairriterende. Så kan vi først bruge den efter 10-pausen [...] Så hver dag når jeg går, så sætter jeg den lige i igen. Sådan gør jeg med alle mikrofoner. Nogle gange er der nogen der får en mikrofon, der er død".

I interviewet med faderen til pigen på 9, oplever han også, at der kan være udfordringer med teknikken: "Teleslyngen har vi virkelig haft problemer med, fordi hvis ledningen er trykket bare en lille bitte smule ud af fatningen, så virker det ikke. Så kan det jo være lige meget hvis vi har brugt jeg ved ikke hvor mange tusind kroner på at købe elevmikrofoner og mikrofoner til hjemmet, hvis man ikke har glæde af det". Det kan altså være vanskeligt

at sikre, at eleverne med høretab ikke pludselig står med et teknisk problem, som omgivelserne enten ikke kender til eller husker på at tjekke, så ansvaret ender med at blive elevernes alene.

Selvom der er en højttaler i klasseværelset, kan det dog stadig være en udfordring, fortæller faderen til pigen på 9: "En gang imellem skal der lige ruskes lidt op i klassen, for de har en tendens til at glemme [datterens navn]s høretab, de her børn. Og så bruger de ikke elevmikrofonerne osv. Og når hun kommer hjem og klager over det, så siger vi til hende, at du er nødt til at fortælle, at det er vigtigt at de bruger de her mikrofoner, og at de holder dem 10 cm fra munden og alt det her. For ellers kan du simpelthen ikke høre, hvad der bliver sagt." En højttaler i klassen kommer også andre børn til gavn, fortæller han videre: "... der er faktisk nogle der er lidt stille i klassen, de er begyndt at være lidt mere udadvendte, for når de bruger de her elevmikrofoner, så kommer lyden altså ud igennem højttaleren".

Pauser

Drengen i 2. klasse har sammen med Hørerådgiveren aftalt pauser gennem dagen. Han har fået et rum til rådighed, hvor han går ind og får ro i 10 minutter flere gange om dagen. Dog er aftalerne med rådgiverne afhængige af, at der er nogle lærere og pædagoger,

der sikrer, at aftalerne kan overholdes, hvilket ikke altid er tilfældet:

Interviewer: "Får du helt ro der [i de aftalte pauser]?"

Søn: "Ja, men det, der er irriterende, det er at når jeg har en pause på 10 minutter, så kommer [navne på to af pigerne fra klassen] ind og forstyrrer mig".

Drengen får således ikke den ro, han har brug for, for at kunne klare en skoledag på lige fod med andre elever. Hørerådgivningen kan være med til at skabe strukturen og de rette rammer for trivsel, men der skal stå et hold af både PPR-konsulent, lærere, pædagoger og forældre klar til at fortsætte arbejdet og sikre at udfordringer, som de nævnte, minimeres. Det kræver et stort fokus og opmærksomhed på potentielle udfordringer, og det kræver en god dialog med børnene og de unge.

Eleverne oplever udfordringer med trivsel og det sociale samspil, og rådgivningen har bl.a. hjulpet dem med mestringsstrategier. I interviewet med mor og datter fortæller datteren på 15, at hun har en samtale med Hørerådgiveren hver 14. dag, men at rådgivningsforløbet snart er slut. Hun fortæller også at samtalerne har hjulpet hende meget.

Moderen fortæller, at datteren har fået det bedre i klassen, men at hun ligesom drengen i 2. klasse har brug for ro i løbet af skoledagen: "... hun sidder faktisk med inde i klassen langt det meste af klasseundervisningen. Så er der nogle ting, hvor hun får lov at gå ud og arbejde selv, fordi hun har det der med roen også. Hun har simpelthen sådan brug for ro for at kunne koncentrere sig om det. Men hun er som regel med inde og få introduceret hvad det er de skal lave. Og så kan det godt være, at hun går ind i et grupperum efterfølgende".

Forståelse og støtte fra omgivelserne

I mor og datter-interviewet oplever datteren, at rådgivningen har bidraget til en bedre forståelse af hendes behov i forhold til høretabet. Datteren fortæller om hørerådgiveren at "Hun har været med til et lærermøde, for at vise hvad man kan gøre og få et fokus på mig. Og så kommer hun egentlig bare og snakker med mig om det her forløb og ja... snakker med mig." For datteren er det vigtigt at der er en, der hjælper med at sætte fokus på høretabet og de behov der følger med, men også en hun kan snakke med: "Vi snakker om, hvad jeg kan gøre, hvis der er støj i en klasse. Så kan jeg sådan trække væk fra det. Og så er det også sådan nogle ting med hvad lærere kan gøre, og hvad forældre kan gøre, og hvad jeg selv kan være med til at gøre".

Hun fortæller videre at hørerådgiveren hjælper hendes veninder til bedre at forstå høretabet: "Jeg har også engang haft veninder med, hvor de skulle prøve nogle ting. Hun havde nogle ting med, hvor man ligesom kan prøve at have det der høretab, som de også prøvede og hun snakkede med dem."

Datteren oplever, at rådgivningen har skabt en bedre forståelse og mere respekt omkring høretabet blandt lærere og veninderne. På spørgsmålet om, hvordan hun kan mærke det, svarer hun: "De piger vi har snakket med, har også indset at jeg siger "Hva?" til mange ting. Og så er de gode til at sige det igen og lærerne er gode til at placere mig steder i klassen, hvor jeg har nemt ved at høre". Hun fortæller også, at hele hendes familie støtter op om hende, og presser på for at hun skal bruge sine høreapparater. Hun oplever således et fokus og en støtte hele vejen rundt, som er vigtigt for hendes generelle trivsel.

I mor og søn-interviewet fortæller moderen, at de har været tilknyttet en netværksgruppe gennem Decibel (landsdækkende forening for børn og unge med høretab) siden sønnen var helt lille: "De er så tæt knyttede, så det er simpelthen så fantastisk ... Det er jo kæmpe gensynsglæde når de ser hinanden. Det

er helt fantastisk, så vi siger at vi har en hørefamilie, det er ikke blodfamilie, men det er vores hørefamilie. Andre mennesker kan bare ikke forstå det på samme måde, for de ser [søns navn] som totalt velfungerende. Han hører og han taler. Jamen det gør han, men der er stadig bare noget i hverdagen, som andre ikke forstår".

Det kan være svært selv for forældrene at sætte sig ind i den situation, deres børn er i. I interviewet med mor og datter får man et indblik i moderens forståelse, idet hun henvender sig til datteren: "Nogle gange får du lige svaret lidt i øst og vest og du bruger enormt meget krudt på at binde de ting du hører sammen til noget, der giver mening". Med overforbruget af energi kommer også en hovedpine, som datteren oplever særligt kraftigt, når hun er på mentalt overarbejde.

Mestring og erkendelse

Fleere af børnene og de unge har udfordringer ud over hørelsen, og det kan være vanskeligt for forældrene at vurdere, hvad mistrivsel skyldes, samt om der kan være andre diagnoser ind over. Derfor er det også særligt vigtigt, når noget lykkes og forældrene oplever trivsel. Bl.a. fortæller moderen til pigen i 8. klasse,

som både har massive indlæringsvanskeligheder og kognitive udfordringer oveni høretabet, at "Hun har faktisk et lille job, som hun har haft næsten et år, som hun selv søgte og fik. Og det var på den måde at vi fandt ud af, at der er faktisk noget, hun lykkes rigtig godt med [...] Og det vokser hun bare sådan med". Moderen oplever at jobbet gav datteren energi, og når én ting lykkes, bringer det flere succeser med sig - bl.a. i et praktikforløb i skolen, som også var en succes. Moderen reflekterer over udfordringerne med indlæring i forlængelse af snakken om succeser: "Men fordi hun har haft så mange nederlag, tror jeg hun har så mange blokeringer ift. også at lære, for hun har den der nederlagsfølelse i alt hun går ind i. Så hun tror simpelthen ikke på at hun kan lære det. Der er noget, der blokerer på en eller anden måde. Så på den her måde er hun lykkes med nogle ting og blomstrer. Og det giver noget energi til, "Når jeg kan det her, så kan jeg måske også noget af det der handler om skole, og noget af det der handler om det, der er svært der"."

Særligt erkendelsen af høretabet er vigtig. I interviewet med mor og datter henvender moderen sig til datteren: "Det handler vel også meget om det her med erkendelsen af, hvorfor du skal bruge dine høreapparater?" Datteren bekræfter og fortæller: "... før jeg mødte [rådgiverens navn] og vi startede de her samtaler, der havde jeg ikke den her lyst, den der motivation. Og den er kommet en lille smule nu. Jeg kan godt se idéen med, hvorfor jeg skal bruge dem..." Moderen fortsætter: "Det har ovenud levet op til vores forventninger. Altså det vi jo havde håbet meget på, det er jo denne her erkendelse, fordi hun har jo haft det siden hun var fem dage til den der høreprøve, og har også brugt dem ind imellem, og så har der været perioder hvor hun ikke har, netop fordi hun kunne fungere uden." Det at datteren faktisk har kunnet fungere uden høreapparater har også skabt nogle udfordringer: "... og så har vi taget mange kampe ... Så en udefra kommende person og det at der også er fokus på peer-to-peer effekten, det er noget af det jeg tror rigtig meget på. Det at møde nogle, som har været i samme situation og ikke har villet erkende det, og så den vej de er gået ... Det er også nyt, at du bare siger til dine veninder, at nu skal du ind og snakke om det her høreapparat. Fordi du har også tidligere brugt krudt på at skjule det". For den unge pige er det at have mødt andre unge,

der har oplevet lignende udfordringer, været med til at skubbe hende i en positiv retning med erkendelse og motivation.

Moderen til datteren i 8. klasse, som har et ensidigt høretab, fortæller om et lignende forløb, hvor datteren ikke ville bruge høreapparatet: "Det er pinligt, og det har de andre ikke..." Datteren er med hjælp fra Hørerådgivningen kommet med i en online gruppe sammen med andre piger med ensidigt høretab, hvilket har haft stor betydning: "Og det har været en øjenåbner for hende, at jeg er jo ikke den eneste i hele verden, der har det sådan her."

Det er ikke kun børnene og de unge, der har skullet igennem en erkendelsesproces. Ofte er det også forældrenes erkendelse, der kan være en udfordring. Moderen til datteren på 15 fortæller: "... vi har som forældre også haft en langsom erkendelsesfase. Den her "Nåh ja, det går jo meget godt". Så det har været en øjenåbner".

Hørerådgivningen

Generelt er der en meget stor tilfredshed med Hørerådgivningen. Moderen i mor og datter-interviewet fortæller: "Der har været et vanvittigt højt informationsniveau. Der har været vanvittig høj kommunikation også til [datters navn], hvilket jeg synes er enormt respektfuldt, når det er en teenager man har med at gøre". Hun fortæller at hørerådgiverens og datterens samtaler har været fortrolige imellem dem, hvilket bidrager til oplevelsen af respekt for den unge pige. Moderen fortsætter: "Den strander ved os selv, at det kunne være godt at være startet op lidt før, men vi er blevet taget godt i hånden hele vejen op".

Flere forældre udtrykker, at de har haft stor glæde af rådgivningsforløbet, og kunne ønske sig, at det var fortsat. Det er kun i det tilfælde, at situationen ændrer sig, at der kan overvejes et nyt forløb. Moderen til pigen i 8. klasse fortæller at hørerådgiveren "... nævnte - og hun kan ikke love noget, for normalt så er det afsluttet, når der er gået otte måneder. Men hvis hun skal i et helt andet skoleforløb fx på en efterskole, så kan det godt være at de kan argumentere for, at det er så stort et skifte for hende, at det kunne være gavnligt for hende at blive tilknyttet endnu otte måneder".

For moderen til drengen i 2. klasse er det skræmmende at tænke på, at rådgivningsforløbet snart er slut, "For jeg kan godt mærke den der følelse hvor der står at nu er det den afsluttende samtale... åh! I min verden er jeg ikke klar til at slippe hende [rådgiveren], for jeg synes det er fedt, at hun er derude og at der bliver holdt lidt hånd i hanken". Hun oplever at rådgivningsforløbet også har været et sted at 'læsse af': "Og han kommer også lige af med nogle af hans frustrationer og egentlig også de positive ting". Hørerådgiveren har bidraget til at forældrene ved, hvordan deres dreng har det i skolen, hvilket kan være svært at få et klart indtryk af som forælder: "Selvom vi godt kan snakke med ham, så kan han sige, "Jamen jeg har det fint". Men overfor os forældre der siger han måske det, han ved vi gerne vil høre".

Hun fortsætter og udtrykker videre, at hun er glad for forløbet og at rådgivningsforløbet har rykket ved sønnens trivsel og også lærernes motivation: "Jeg er lykkelig over at [rådgivers navn] har været inde over [...] det der med at der er en, der kommer fysisk ud på skolen. Lige er der og lige observerer. Og hun ser jo noget andet end hvad vi ser og hvad læreren ser [...] Men det er helt sikkert, at han trives så meget mere nu [...] Og lærerne de er motiverede. De er supermotiverede for, at tingene skal fungere. Det er min følelse".

Faderen til pigen på 9 fortæller at de også har været glade for rådgivningsforløbet, og at de som forældre oplever at stå stærkere nu sammen med andre omkring barnet: "Da [konsulentens navn] var hjemme hos os sidste gang, der var vi sgu kede af det, fordi vi følte, okay, nu er der bare ikke mere at hente for vores vedkommende. Nu står vi altså selv med lorten, og vi har ikke de fornødne kompetencer til rent faktisk at kunne understøtte hende op igennem hendes barndom og ungdom osv. Men det var jo ikke sandt. Der er jo folk, som gerne vil hjælpe os løbende [...] vi skulle jo gerne have lagt et ordentligt fundament i fællesskab alle sammen, og det føler jeg at vi er godt på vej til at gøre, så jeg kan faktisk ikke være utilfredse med noget af det, der er foregået. Vi er meget tilfredse både moderen og jeg".

Rådgivningen har rykket noget

Hørerådgivningen har en rolle i den udvikling, der sker med eleverne. I interviewet med moderen til pigen i 8. klasse, fortæller hun: "Og nu her når der er terminsprøver [...] vi har snakket med lærerne om måske at springe over, for nogle gange bliver det bare så stort for hende, at hun slet ikke kan være i det. Og så kommer hun faktisk selv hjem og siger, at det vil hun egentlig gerne prøve. Fedt! Det bakker vi op om." Pigen valg skyldes til dels at hun har fået talt det igennem

med hørerådgiveren: *"Vi kan fx lave så hun sidder alene, så hun har max ro, og hun får også ekstra tid osv."* Forældrene føler, at en byrde er blevet løftet fra deres skuldre: *"Og den dialog tager [rådgivers navn] jo med skolen, og hvor hun bare orienterer os. Det har også bare lige taget lidt af vores skuldre i det her, kan jeg mærke. Så vi kan være i det også, og ligesom bare være forældre ind i det ift. [datterens navn] og give hende max opbakning den dag hun skal af sted og give hende lidt ekstra der, men alt det praktiske der det er ligesom ude af vores hænder, og det er faktisk pragtfuldt"*. Forældrene oplever altså, at de får nogle flere ressourcer til 'bare at være forældre'.

Ud over at arbejde med mestring og erkendelse hos eleverne, har Hørerådgivningen også hjulpet skolerne til en bedre forståelse af hvad der skal til, for at elever med høretab kan trives i hverdagen på skolen. Faderen til pigen på 9 fortæller, at rådgiveren er kommet med *"... relevante input til, hvordan kan skolen ændre praksis og hvordan kan vi ændre praksis, fordi vi taler rigtig meget om, "Hvordan gør vi?", både derhjemme og i skolen. Skolen falder lidt af på den gang imellem [...] Hvis hun [hørerådgiveren] ikke havde været inde over, havde det været tungt"*.

I interviewet med mor og datter, opsummerer moderen sin oplevelse af, hvad rådgivningsforløbet har givet, således: *"Det er nok den der med at WOW, hvor har vi fået meget hjælp nu!"*

Men også det at blive bekræftet i, at de fornemmelser, man har som forældre faktisk bunder i noget, der er rigtigt, og som der kan gøres noget ved. Moderen til sønnen siger, *"Det har været rart at få en bekræftelse i at de følelser, vi havde, de faktisk var reelle nok. At der kommer en fagperson ind, fordi der er det... altså man kan jo hurtigt blive betragtet som de der pylrende forældre, ikke også, men når der kommer en fagperson ind og faktisk siger det, at "Det her, det er min faglige vurdering", så bliver den altså bare taget lidt mere alvorligt. Så det har været fantastisk, at hun har været der. Vi er superglade for det..."*

Ud over at give forældrene en bekræftelse af, at det, de oplever, faktisk er reelt nok, oplever flere også, at rådgivningen netop kan have den effekt, at familierne

oplever at blive taget mere alvorligt. Børnene oplever det ud fra det fokus, der er på dem og deres behov. Drengen i 2. klasse fortæller at når rådgiveren er der så snakker de og *"... finder ud af, hvad der er godt for mig og sådan noget"*. Moderen følger op: *"Jeg tror de hygger. Jeg tror han synes det er en stor fornøjelse, når [rådgivers navn] kommer"*.

Faderen til den 9-årige pige fortæller, hvordan rådgiveren har haft en stor rolle i forhold til skolen: *"Rådgivningen har betydet, at vi har en datter, som har fået fat i væsentlig flere ting end hun ellers ville. Hun er også ret godt med i skolen ift. hendes klassekammerater, og hun får ikke lov til at gå og gemme sig på bagerste række. Det er noget af det, der står mest tydeligt for mig"*.

Der stilles således både krav til børnene og de unge, samtidig med at de bliver bevidste om de særlige behov, der følger med et høretab. Men det, der måske er det vigtigste i processen, er at de også lærer at stå ved disse behov og tør kræve, at mennesker omkring dem støtter dem og hjælper med at tage ansvar.

Lærere og pædagoger

I det følgende kapitel om lærere og pædagoger i skolerne inddrages både interviews og nogle af besvarelserne fra spørgeskemaundersøgelsen, der blev gennemført 2021 - 2022.

De tre lærere og pædagoger, der deltog i interviewene i november og december 2022 er karakteriserede ved at være specialiserede på den ene eller anden måde, således at de er særligt egnede til at varetage kontakten med elever med høretab.

En mandlig lærer (herefter "Læreren") har haft to elever med høretab og er uddannet logopæd. Han har haft et længere forløb med en pige i 7. klasse, som han har fulgt, siden hun fik CI for 2½ år siden. Pigen går i en specialklasse med få elever. Hun har flere forskellige udfordringer både kognitivt og fysisk - bl.a. nedsat syn.

En kvindelig AKT-vejleder (herefter "Vejlederen") er med til møder omkring en pige i 3. klasse med CI og har fulgt hende siden 0. klasse, men er ikke primær på klassen. Hun er uddannet pædagog og har været på skolen i 30 år, hvoraf de syv er som fuldtids AKT-vejleder. Hun er på "... der hvor det brænder mest", som hun selv siger. Hun styrer møderne og samarbejdet, indkalder til møder osv.

Endelig interviewes en kvinde, der er uddannet pædagog på 14. år (herefter "Pædagogen"). Hun er primær pædagog for en dreng med CI i 1. klasse, hvilket hun har været siden han startede i 0. klasse halvandet år tilbage. Hun har tidligere været vikar i en klasse med en elev med CI.

Behov hos elever og personalet

Der kan være mange forskellige årsager til, at skoler, PPR, lærere og pædagoger vælger at inddrage

Hørerådgivningen i et forløb. Nogle af behovene kan være rent tekniske og pragmatiske, mens andre kan handle om mestring, erkendelse og accept af høretabet og de hørebehov, der følger med.

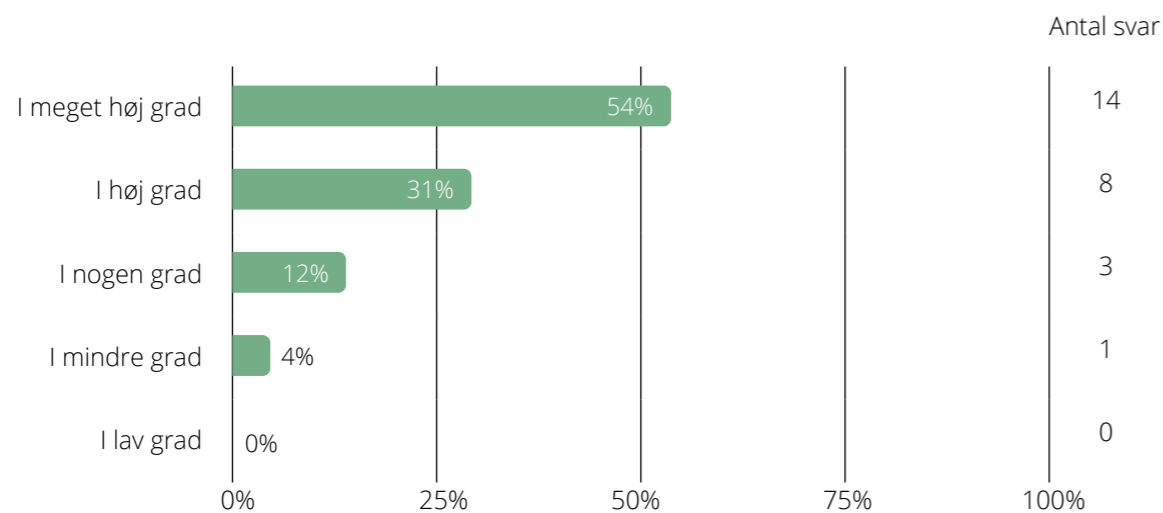
Det høretekniske skal være på plads

Læreren beskriver, at det kan være en langsom og nødvendig proces at få det nødvendige høretekniske udstyr, for som hun siger: "... det koster jo penge. Det har været en lang proces og forhandling med ledelsen om at få det. Samtidig er det et synsbarn, der langsomt mister sit syn, så man skal meget tæt på hende for at hun kan se noget, så hun er meget mere afhængig af sin hørelse".

Vigtigheden af, at det høretekniske udstyr er på plads, bliver tydeliggjort i interviewet med Pædagogen, der er fast tilknyttet en dreng i 1. klasse: "... til at starte med, havde vi kun én sender i undervisningen. Og nu er vi kommet dertil, hvor vi har elevmikrofoner i klassen, svarende til at de er to om den. De har en højtaler, og vi har fået en lærersender mere, så når vi er to på i klassen, så kan vi begge have en på. Det er en fuldstændig normal folkeskoleklasse med 26 elever, så det er faktisk en af de større klasser han er inde i. Nu er det lige knap et år siden, vi fik mikrofonerne - det gået over al forventning. De har taget det til sig. Vi oplever, at det hører til sjældenhederne, at vi skal bede dem tænde for mikrofonen, når de skal sige noget. Så det føles nemt". Drengen er fuldt fortrolig med sit CI og har haft det siden han var meget lille: "Nu er han relativt velfungerende og har haft CI siden børnehaven - i hvert fald. Så det at anvende CI er han vant til [...] Det er senderen der har gjort den store forskel".

I spørgeskemaundersøgelsen blev lærere og pædagoger spurgt om de kunne bruge rådgivningen ift. det høretekniske udstyr til klassen og eleven:

I hvilken grad har du kunnet bruge rådgivningen om brug af høreteknisk udstyr?

Uddyb gerne din besvarelse

- Vi mangler nu at få opdateret det tekniske udstyr, men det handler mere om økonomi fra skolens side.
- God kommunikation og vejledning i anvendelse af htu. Samt mulighed for at skrive og spørge om hjælp til anvendelse.
- Det virkede rigtig godt og eleven har stor gavn af det.
- Brugte alt udstyr i forvejen.

Svarene i spørgeskemaundersøgelsen går fint i tråd med den oplevelse de interviewede lærere og pædagoger havde med både udfordringer med økonomi fra skolens side men også at det primære fokus ikke altid ligger på det høretekniske område, fordi det allerede er på plads ved opstart af et rådgivningsforløb. Besvarelsene afspejler at størstedelen af lærere og pædagoger har kunnet bruge rådgivningen om brug af høreteknisk udstyr, hvor 24 ud af 28 svarer i høj eller meget høj grad.

Undervisningen og sociale i klassen

Pædagogen har gjort sig nogle observationer i klassen, som handler om elevens strategier og det, at han lader til at være med i det sociale liv på lige fod med de andre elever. Men det kræver stor opmærksomhed fra lærere og pædagoger at sikre, at drengen også får udbytte af undervisningen: *"Noget af det vi skal være opmærksomme på, det er undervisningsmæs-*

sigt at han får alt med og vi bliver bedre til at understøtte undervisningen, så vi er sikre på at det hele er der, for ellers så har han allerede nu enormt mange gode strategier til at kunne følge med både fagligt men også i leg. Det sociale fungerer supergodt. Han er helt med på lige fod med alle de andre, og der er et skidegodt forældre-samarbejde omkring det også, så er der det mindste, så er det bare en henvendelse til forældrene og så får vi fundet en løsning". Forældresamarbejde er særligt vigtigt i de små klasser, hvor eleverne skal have en god start både fagligt, socialt og høremæssigt, og hvor det ikke altid er tydeligt for forældre eller lærere, hvis et barn mistrives. Her er dialogen mellem alle personer omkring eleven vigtig for at forstå, hvordan man kan støtte en positiv udvikling.

Udganagspunktet for en henvendelse til Hørerådgivningen sker på basis af forskellige behov, og der er ofte flere forløb, da udgangspunktet for rådgivningen

kan være forskelligt fra gang til gang, hvor både det høretekniske, accept hos eleven, det faglige og det sociale i skolen skal tages i betragtning. Efter et rådgivningsforløb er afsluttet, er det personalet omkring eleverne, der selv står med det videre arbejde sammen med en kommunal hørekonsulent fra PPR.

Hørerådgivningens rolle

Hørerådgivningen varetager forskellige roller ift. at støtte elever med høretab og personalet omkring dem. Dog er der nogle tilbud, der lader til at være gennemgående, som fx oplæg og kurser til pædagoger og lærere. Også målet om at give personalet omkring eleverne en grundig forståelse af den enkelte elevs høresituation og en generel forståelse af, hvad det vil sige at have et høretab, er højt prioriteret i et rådgivningsforløb.

At forstå elevens adfærd og behov

Vejlederen fortæller, at hun efter et hørerådgivningsforløb har fået en større forståelse af, hvad

man kan forvente, når en elev har et høretab, og at det har givet en større ro at de har hørerådgiveren at spørge til råds: *"... jeg har aldrig haft en elev, der var helt døv før, så jeg har haft stor glæde af samarbejdet. Det, der har været mest fantastisk, er det med at finde ud af; er der noget adfærd eller nogle handlinger barnet gør, som er særlige for børn med høretab? Eller skal vi have andre fagfolk ind for en udredning? Der har konsulent [hørerådgiveren] været fantastisk og sagt at "Det der er noget vi ofte oplever" Selvfølgelig er det så måske noget, man skal arbejde med, men det er ikke noget vi behøver at hente andre fageksperter ind over. Og nu har vi kunnet spørge konsulenten om det, og så tager vi det roligt og arbejder med det på den måde".*

Pædagogen har også fået en dybere forståelse på et todages kursus ved Hørerådgivningen, ligesom kurset har skabt et fælles sprog omkring eleven: *"... vi blev introduceret til, hvad CI er og hvilke udfordringer det kan skabe i folkeskolen og alle de her ting, og det var jeg på med min daværende børnehaveklasseleder-kollega. Og så i det nuværende skoleår har dansk- og matematiklæreren også været af sted på*

todayes kursus, så vi har nogenlunde samme forståelse omkring det udstyr vi har og hvad for nogle udfordringer eleven får i undervisningen. Placeringen i klassen og hvor-når man skal være tydelig omkring ord osv.”

Læreren fortæller også at hørerådgiveren har bidraget til at skabe en fælles forståelse omkring eleven: *”Hun har været inde og holde oplæg for hele skolen omkring høretab, og hvad man kan gøre i klassen, og hvad man kan gøre, når man er omkring barnet, så på den måde er der gjort noget. Hun har været inde og se og observere i klassen, og så har der været forskellige møder med hende, hvor vi har samlet op på, hvad man kunne gøre bedre i klassen.”*

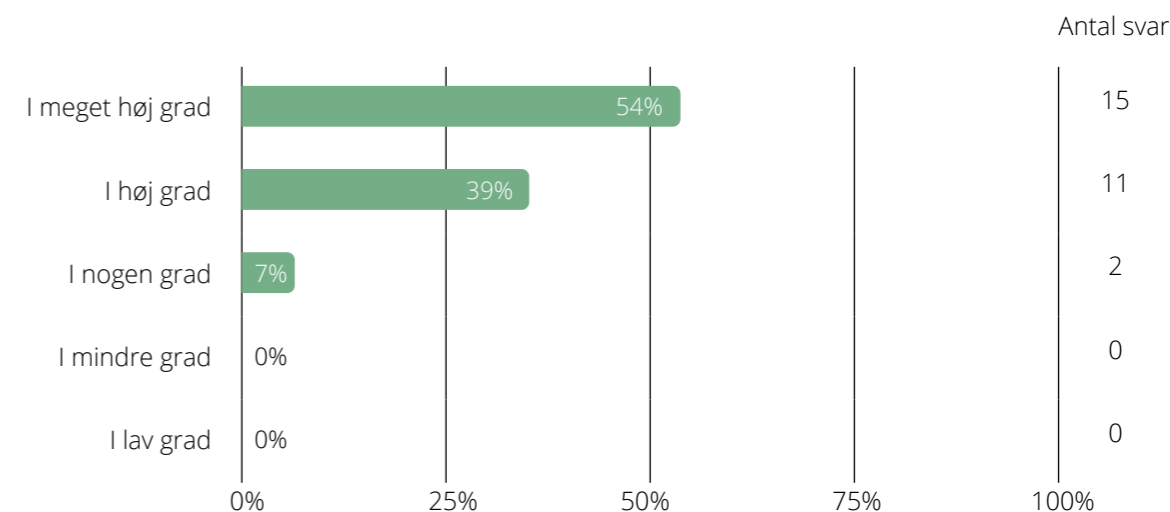
Vejlederen fortæller, at rådgivningen har hjulpet personalet til at forstå det mere høretaktiske og elevens høresituation: *”Hvad kan man gøre i klassen for at mindske støj, og hvor skal man som lærer helst stå henne. Og sådan nogle praktiske ting. Det har også været en kæmpe fordel at have konsulenten [hørerådgiveren] inde over det. Hvor er det praktisk at hun*

[eleven] sidder henne med lysindfald og alt muligt. Jamen det har jeg da aldrig nogensinde tænkt over. Konsulenten har også lavet oplæg om det, hvor vi andre skulle prøve, hvordan det var at være døve. Det har været godt. Når man får en fornemmelse af, hvad det egentlig vil sige.”

Vejlederen understreger, at rådgivningen har hjulpet personalet til at blive skarpere på, hvornår man kan presse eleven lidt ekstra, og hvornår der er behov for hvile: *”Det der med at nogle gange kan man godt tænke, at nu ’falder vedkommende måske ud’, og det er måske også fordi at vedkommende er døv, og så kan hun ikke mere. Altså hvornår er det vi skal presse citro-nen lidt mere, altså hvornår er det bare fordi, ”Nu gider jeg ikke mere” altså ligesom alle andre børn, og hvornår er det fordi at hovedet har brug for et kvarters pause?”*

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at langt størstedelen af de adspurgte lærere og pædagoger oplever at rådgivningen har givet viden om elevens høretab, der har været brugbar i praksis, hvor ni ud af ti svarer i høj eller meget høj grad:

I hvilken grad har du kunnet bruge rådgivningen og viden om elevens høretab?

Uddyb gerne din besvarelse

Vi har fået god viden og handlingsstrategier.

Vi blev fagligt klædt på af hørekonsulenten:

Møder

Observationer i klassen med konstruktiv feedback

Klasseoplæg for eleverne i klassen

Uddybet kendskab til følgevirkninger af høretab herunder kendskab til betydningen af akustisk m.m.

Høreapparat har hjulpet eleven meget.

Der har altid været god dialog omkring tiltag og tips til videre arbejde med høretabet, samt anvendelse af htu.

Som de uddybende svar viser, er det forskelligt, hvad der opleves som mest brugbart i et rådgivningsforløb, hvilket hænger godt sammen med de forskellige behov hos eleverne bl.a. grundet aldersforskelle, typer af høretab osv.

’Børn, der er ligesom mig’

Pædagogen efterspørger mere materiale, der kan anvendes af eleven selv som en spejling af egen situation. Hun nævner det læsemateriale, der er tilgængeligt via Materialecentret, som også kan være en hjælp for lærere og pædagoger, når man har en elev med høretab: *”... de har utroligt meget materiale inde på materialecentralen, som jeg kan se at vi sagtens kunne gøre brug af. Det eneste jeg kan se at der lige umiddelbart mangler, er noget frilæsning,*

men det er rent repræsentativt. Der er ikke særlig meget om børn med høretab, som han selv kan læse endnu. Og det kan jeg se at det efterspørger han [eleven] en lille smule, ’Børn, der er ligesom mig’. Men ellers er der en hel masse blandet. Det handler jo også om forfattere, for der skal være nogen der kan skrive noget, der kan føles relevant for dem. En lille superheltdreng med CI kunne være helt fantastisk”.

Udvikling og fællesskab

Læreren fortæller, at rådgivningen og det at eleven har fået CI har haft en positiv indvirkning på hendes udvikling. *”Hendes hørelse er blevet bedre og kommunikationen er blevet bedre. Kognitivt er hun forholdsvis dårlig, så på den måde kan man sige, at hendes udvikling også er blevet bedre...”*

Også på det sociale plan har rådgivningen været en hjælp, fortæller vejlederen: "Alene det at vi har forskellige støjdæmpende ting i klassen, og alle taler i mikrofon osv. Og det fungerer egentlig. Det går forbavsende godt. Selvfølgelig kan vi altid blive bedre til det, men jeg synes eleverne er rigtig gode til at minde hinanden om det og os voksne, hvis vi glemmer det. Og det skaber jo en samhørighed på den måde." Hørerådgivningen har således formået at bidrage til et klassefællesskab, hvor der blandt eleverne tages et fælles ansvar for, at kommunikationen fungerer.

Kontakten til Hørerådgivningen

Generelt er der en oplevelse af, at kontakten til Hørerådgivningen er nem og uproblematisk. Også efter et rådgivningsforløb er afsluttet, oplever de tre interviewpersoner ikke at stå alene.

Læreren fortæller, at han har mulighed for at række ud efter hørerådgiveren, hvis han får brug for det: "Jeg har fået sådan en hotline, så jeg kan kontakte hende ved enten at skrive eller ringe, hvis det er." Han fortæller, at kontakten i det hele taget har været forholdsvis nem og ligetil: "Jeg synes, at det helt igennem har været godt. Jeg synes, at det har været nemt - også når man søger om at få noget hjælp. At det er gået rimelig nemt og smertefrit. At finde ud af hvordan vi søgte og brugte det

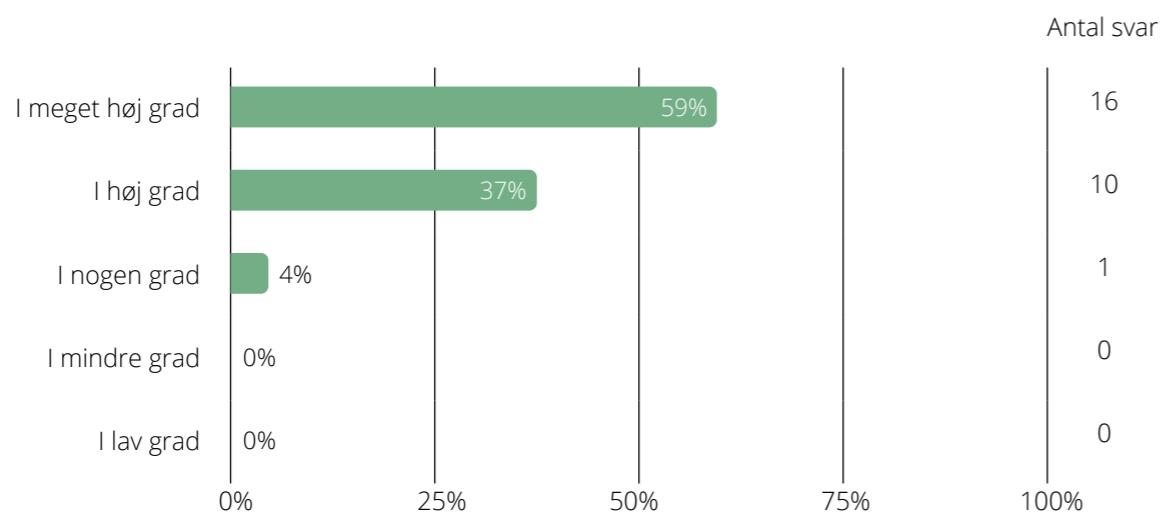
rigtige skema, selvom det var lidt noget rod i starten, fordi skemaerne til Fredericia og Aalborg ligner hinanden".

Pædagogen synes også, at forløbet har været godt ligesom kontakten til Hørerådgivningen giver hende tryghed: "Det har været en super god oplevelse at være i kontakt med dem. Det har været nemt, og jeg har fået en mail med direkte adgang til dem, og de svarer indenfor kort tid. Hvis ikke samme dag så i hvert fald dagen efter. Og det er jo også superbetryggende. Det har bare været et nemt forløb, og det har følt som om det bare var det nemmeste i hele verden at få ham ind i klassen".

Vejlederen afslutter: "Vi har bare et fantastisk samarbejde med konsulenten [hørerådgiveren]. Det er et godt tilbud at man kan få hjælp fra rådgivningen, for ellers står vi bare lidt på bar bund. Så det er fantastisk".

Spørgeskemaundersøgelsens resultater understøtter oplevelserne beskrevet her, hvor lærere og pædagoger svarer at rådgivningen har været klar og forståelig samt at der har været klare aftaler omkring rådgivningen, hvor 96% af respondenterne svarer i høj eller i meget høj grad, ligesom de uddybende svar understreger oplevelsen af god kommunikation og et godt rådgivningsforløb:

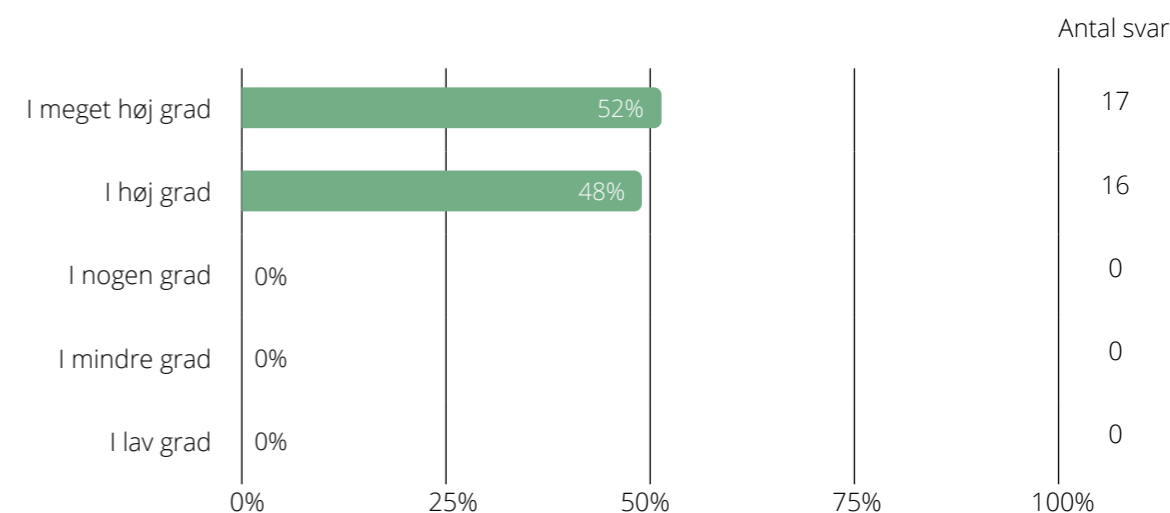
Hørerådgivningen har været klar og forståelig

Uddyb gerne din besvarelse

Der har været en god dialog og kommunikation hele vejen igennem.

På det afklarende møde blev der lavet klare aftaler om rådgivningens mål, indhold og form

Uddyb gerne din besvarelse

Vi mener, at vi har godt styr på lyd og udstyr. Vi har aftalt, at vi altid kan skrive til xxx. Det er rigtig fint for os.

Meget professionelt og "nede på jorden" arbejde med eleven.

Godt samarbejde: Skole, hjem og hørekonsulenten.
Det har været et superfedt forløb, og det kører bare her på skolen :-)

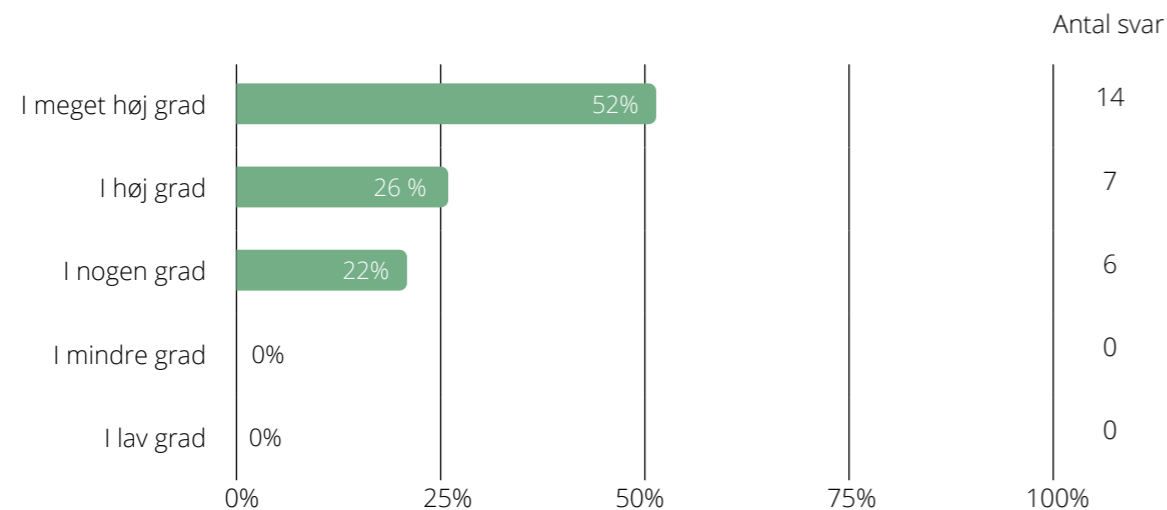
Der var sat klare mål op for hvad der skulle komme ud af indsatsen.

Der har altid været tydelige mødeindkaldelser.

I det næste spørgsmål omhandlende Hørerådgivningens deltagelse i statusmøder er der i overvejende grad en oplevelse af at det har været givende. Hver 5. respondent svarer 'I nogen grad', hvilket ikke nødvendigvis er negativt, og de uddybende besvarelser giver ikke noget tydeligt billede af respondenternes oplevelser. Dog omhandler den første uddybende besvarelse dialogen med forældrene, hvorfor fokus måske har været på denne frem for på rådgiverens rolle:

I hvilken grad har du kunnet bruge Hørerådgivningens deltagelse i statusmøder/ netværksmøder med forældre og PPR?

Uddyb gerne din besvarelse

Det har været fint at få vendt forskellige problematikker med forældre - så vi dækker både skole og hjem.

Det har givet et højere niveau at kunne få den faglige sparring på møderne, samt vægt i form af rådgivning om tiltag.

Der var styr på tingene, hurtigt og effektivt.

At være opmærksom på nye behov

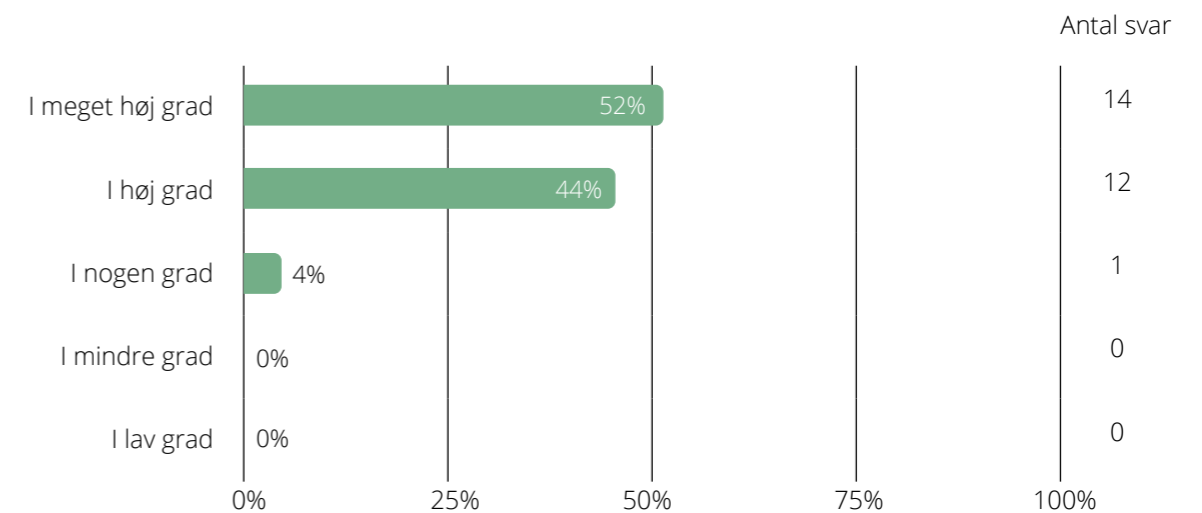
Der ligger en tryghed i at personalet ved, at de sammen med PPR kan starte et forløb med Hørerådgivningen op igen, hvis det bliver nødvendigt. Pædagogen fortæller, at muligheden for at komme i kontakt med Hørerådgivningen giver en tryghed. Efter endt rådgivningsforløb er forældresamarbejdet særligt vigtigt for hele tiden at være undersøgende på, om drengen får den hjælp og støtte der er behov for, idet han hele tiden udvikler sig og der kan opstå nye behov: "... jeg ved, at hvis vi kommer i en situation, hvor vi kan mærke, at der er noget ift. hans indlæring, og noget der bliver svært, så har vi så at sige en 'åben bog'. Dvs. vi kan bare skrive til dem, og så vil de starte et nyt rådgivningsforløb op. Det er megabetryggende, for

der var snak om at det skulle vi måske have i starten af 1. klasse, hvis det viser sig at tingene bliver svære for ham. Og det har vi så ikke gjort, men vi holder dialogen med forældrene kørende, for det er selvfølgelig dem der oplever, hvordan han har det, når han kommer hjem".

Tilfredshed med rådgivningen

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at der generelt er tilfredshed med rådgivningen, hvor kun en enkelt svarer 'I nogen grad', mens 26 adspurgte lærere og pædagoger svarer at de i høj eller meget høj grad er tilfredse med hørerådgivningsforløbet:

I hvor høj grad er du generelt tilfreds med Hørerådgivningsforløbet?

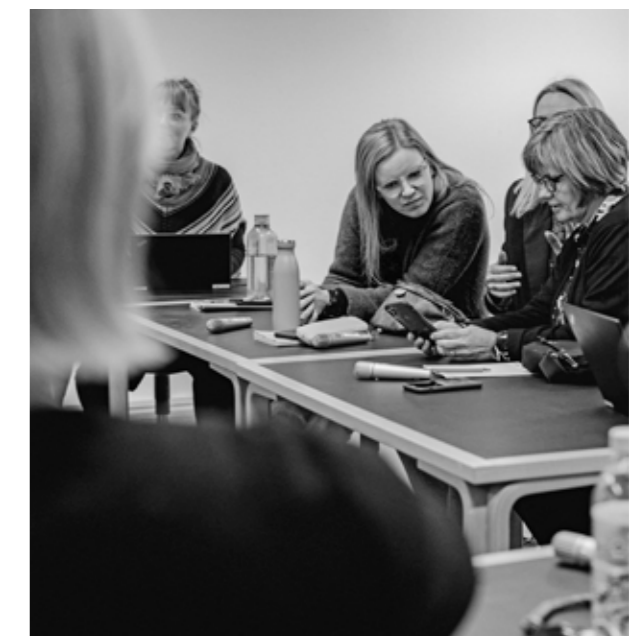
Uddyb gerne din besvarelse

Hurtig respons fra rådgiver. Klare og præcise råd.

Det har været en rigtig god hjælp og støtte for barnet, familien og skolen.

Den generelle tilfredshed med og udbyttet af et rådgivningsforløb er afhængigt af, at der er et godt samarbejde med de mennesker, der er tætte på eleven i det daglige (lærere, pædagoger, forældre) men i særdeleshed også PPR, hvor den lokale hørekonsulent ofte vil overtage en del af arbejdet med eleven efter endt rådgivningsforløb. Et rådgivningsforløb er afhængigt af, at de råd, der gives, også efterkommes. Da skolerne ofte selv skal finansiere det høretekniske udstyr er der forskel på hvor hurtigt en bevilling går igennem, da det afhænger af skolens budget samt typen og mængden af høreteknisk udstyr, der kræves for at eleven får de bedst mulige lytteforhold både fagligt og i det sociale samspil. Det kræver en indsats fra alle omkring eleven, hvor også et vel-fungerende klassefællesskab har stor betydning. Hvis klassekammeraterne omkring eleven med høretab føler et ansvar for at teknikken fungerer, og der er en god kommunikationskultur, kan det komme alle til gode. Her kan hørerådgiveren være med til at klæde ikke bare lærere og pædagoger

men også de andre elever på, så der opbygges et klasseansvar omkring god kommunikation og gode lytteforhold i klassen.

Ledere på skoleområdet

I et interview med en skolefritidsordningsleder (herafter "SFO-lederen") og en efterskoleleder (herafter "ES-lederen") får vi to forskellige perspektiver på ledelsesrollen i relation til et hørerådgivningsforløb. Elevernes alder og rammerne for rådgivningen er meget forskellige. Den ene elev går i en normal folkeskoleklasse med 25-26 elever mens den anden går på en efterskole med ca. 80 elever. Begge elever er drenge med betydelige høretab på begge ører.

I interviewet med den mandlige SFO-leder, er rådgivningen udført som en del af overleveringen mellem børnehave til skole og fritidshjem. Interviewet med den kvindelige forstander på efterskolen drejer sig ligeledes om overlevering fra folkeskole til efterskole. Ingen af de to ledere har forudgående erfaringer med elever med høretab. Vi starter med et indblik i ledernes egne roller ift. eleverne med høretab og deres egne behov for rådgivning.

Ledernes roller og behov

Den ene elev med høretab er startet på efterskole efter sommerferien. ES-lederen fortæller: "Hørerådgivningen har været her inden eleven kom og også efter eleven er startet – en måned efter opstart, hvor de afsluttede rådgivningen, fordi alt går egentlig rigtig fint". Der er forskellige berøringsflader repræsenteret i de to lederroller. ES-lederen har en rolle ift. at tale til eleverne, når de alle er samlet: "Det, der er min berøring med eleven, er, at jeg har alle vores fællessamlinger, hvor hele efterskolen, altså ca. 80 elever er samlet, så der har vi rigtig meget glæde af det udstyr vi har fået hjem til ham, sådan en mikrofon".

SFO-lederens indledende kontakt med Hørerådgivningen starter med overgangen til fritidshjem, "... hvor vi har kontakten til konsulenterne, mens han stadig går i børnehave, og så er han i vores førskoletilbud i maj og juni, og nu går han så i 0. klasse". Han

fortsætter: "Her på skolen er jeg en del af skoleledelsen, der står for overgangen for børnene fra børnehave til fritidshjem og videre ind i skolen, så mit behov starter, da vi skal lære [elevens navn] at kende, for det er derfra jeg skal finde ud af hvad for en af vores grupper i maj og juni måned kan han være i og derfra hvilken klasse skal han så være i. Så min berøring og mit behov startede jo da de kontaktede os og siger, at vi har en dreng med et høretab, som skal starte hos jer, og hvordan vi skulle tage godt imod ham, og hvad for nogle hensyn, vi skulle tage, både i forbindelse med start på fritidshjem og start på skole".

Fokus er her på at skabe de bedste rammer for eleven og være forberedt, så starten på skolen bliver så god som mulig. Det samme er i spil hos ES-lederen. Hun udtrykker behovet for rådgivning således: "... at alle i det pædagogiske personale og egentlig også i vores øvrige personale er godt orienterede, det gør jo at ansvaret for at kunne håndtere de særlige situationer med den elev bliver understøttet, så man ikke som leder skal ind og forklare, men at vi har et fælles sprog og en fælles viden. Det er vigtigt og det hjælper tingene rigtig meget på vej."

Hun lægger vægt på at der er et fælles ansvar og et fælles sprog omkring eleven med høretab. Hun fortsætter med fokus på det høretekniske udstyr: "... vi skulle finde ud af, hvad havde han brug for. Og så en ordentlig vejledning ift. introduktion til det udstyr vi har fået. Det betyder rigtig meget, at der er nogle man kan trække på også teknisk ift. når der kommer sådan et højtaleranlæg til hele klassen og hvordan det fungerer. Så det er rigtig fint at få en ordentlig teknisk vejledning. Sådan at man også når kollegerne siger "Åh, hvordan virker det lige?" Så man kan få det installeret men også kan give noget rådgivning videre. Så vi tager ansvar for det, som vi har sagt ja til. Det er væsentligt, at der er en ordentlig rådgivning omkring det tekniske men også hvad det vil sige at have et høretab, og en forståelse af det."

Der er flere aspekter af rådgivningsforløbet, der er relevante ved opstart, hvor lederne ud over et fokus på rammer, fælles ansvar, fælles sprog og høreteknik også lægger vægt på at forsøge at forstå, hvad det vil sige at have et høretab.

SFO-lederen mener, det er en fordel, at kommunikationen ikke altid går igennem ham som leder, og at rådgivningen er endnu mere effektiv, når der kommunikeres direkte med lærere og pædagoger: *"Bare den der opmærksomhed på dem, der udfører arbejdet. Det er også vigtigt, at jeg ved, hvad der foregår. Det er også vigtigt, hvordan jeg gør tingene, fordi det er jo mig, der styrer det overordnede. Men her efter sommerferien, hvad jeg også har kunnet se er, at det rykker, når det går direkte til lærerne og pædagogerne, der er sammen med ham. At det er dem, der laver forandringerne, og det er dem, der får 'aha-oplevelserne'. Det er dem, der skaber forandringerne. Det har bare været spændende at se. Og så er jeg da blevet klogere på selv at gå og klappe og sige lyde i rum for at tjekke akustik [griner]"*.

Lederne sætter således begge pris på, at det er det personale, der er tættest på eleverne i det daglige, der får den direkte viden om elevernes

behov og forståelse af deres høresituation. Det leder videre til en beskrivelse af, hvorledes der via rådgivningen opbygges en forståelse hos lederne og personalet, samt hvorledes forholdene justeres på skolerne for at møde de specifikke behov, der er hos eleverne.

At forstå og justere forholdene til elever med høretab

Lederne er begge optaget af at forstå og vurdere elevernes hørebehov og deres muligheder for at blive inkluderet i kommunikationen – og dermed også i det faglige og sociale liv på skolerne. De lægger begge vægt på, at der er flere lag af forståelse, som via forskellige kanaler og over tid integreres som en dybere forståelse hos dem selv og deres medarbejdere.

ES-lederen fortæller om introforløbet med Hørerådgivningen: *"Vi havde sådan en fin intro inden eleven startede her, der havde hele det pædagogiske personale her nogle timer med hørekonsulenten omkring det, hvor man også prøvede sådan meget pædagogisk, hvordan det var for os, hvis vi havde høreapparat osv. Og det gav en rigtig god forståelse for 'Hov, hvad er det for en virkelighed den elev er i?'"*

Hun fortsætter med en beskrivelse af, hvorledes skolen har forsøgt at justere de særlige rammer og forhold, der gør sig gældende på en efterskole, for at skabe de bedste lytteforhold for eleven samt for at imødekomme deres nytilegnede viden om udtrætning hos elever med høretab: *"Fx i vores spisesal, der giver det ikke mening at stå med mikrofonen, fordi der sidder vedkommende så tæt på os og har fået en plads så vedkommende sidder der, hvor vi laver meddelelser [...] Vi har også lavet nogle særlige hensyn ift. værelset. Vi har både 4-mands og 2-mands, hvor vedkommende bor på et 2-mandsværelse, hvor der er plads til at gå ind og få noget ro. Den der vejledning i at få hvilet sig også. Men efterskolelivet er så struktureret, så alle har ro. Der skal være ro i en time efter aftensmad. Der har alle stilletime, så på den måde passer det godt til de behov en hørehæmmet har ift. at få hvilet sig."* ES-lederen har skullet tænke hele elevens liv ind ift. høretabet, hvor refleksionerne afspejler, at der er tænkt mange tanker for at sikre rammer, der er forenelige med et høretab.

Ved spørgsmålet, om hun og lærerstaben føler sig klædt på til at vurdere, om forholdene er bedst mulige for en elev med høretab, svarer ES-lederen, *"Ja, hjælpemidlerne er vigtige, og så har vi også forholdsvis små hold, så det hjælper også til at man lige kan*

sige, "Hørte du det?" eller at man får øjenkontakt. Det betyder jo rigtig meget med størrelsen både på skole men også på de enkelte hold. Nu var jeg med på deres jagtture, hvor vedkommende er med på jagtlinjen de fem dage der, og der har vi jo ikke nogen ekstra mikrofon med på sådan en tur, for det er meget ude, så det giver slet ingen mening, og det er ikke noget problem. Vedkommende har også høreværn med forstærkning i osv., så på den måde er han hjulpet rigtig godt af sine hjælpemidler til at fungere på umiddelbart lige niveau med alle andre".

Det at fungere 'på lige niveau med andre' er af stor vigtighed for begge ledere og særligt det at kunne støtte eleverne til at være med i det faglige men især også det sociale liv på skolerne. Rådgivningen har hjulpet ES-lederen og personalet til at kunne støtte eleven bedst muligt i den henseende. Det har været vigtigt at der var rådgivning inden eleven startede på skolen så de kunne finde de bedste løsninger for eleven: *"Altså hvor placerer vi ham i spisesalen, og hvordan fungerer det? Og vores fællessal om han skulle sidde på første række. Det ville vi egentlig helst slippe for, så derfor den der mikrofon til at sætte på tøjet, da vi først fik den og den fik vi rimelig hurtigt, så blev det løst. Så det er så integreret som overhovedet muligt."*

Om udstyret i klassen forklarer ES-lederen: "Jeg underviser ikke i klassen, men der har vi også udstyr, og det fungerer fint. Jeg har søgt igennem SPS for at få de ting på plads. Eleven har høreapparat, og så har vi en mikrofon, vi sætter på den der underviser. Det gør vi i det store rum når alle er samlet, så det går direkte ind i hans høreapparater. Og oppe i klassen har vi højttaler-anlæg med mikrofoner til alle i klassen."

Det sociale liv er særligt vigtigt, når man skal bo et helt år sammen på efterskolen: "Der var lidt nervøsitæt omkring, hvorvidt denne her unge mand ville flytte sig socialt fra de andre, fordi han ikke altid kunne høre, hvad der foregik. Det er jo altid virkelighedens prøve, om det fungerer, og det virker som om at det fungerer, og at han socialt fungerer med dem, han har fundet sammen med. Så han virker ikke som om han socialt isolerer sig i højere grad end andre unge. Han er en stille og rolig fyr og han har også brug for sin ro, men det er der også andre, der har."

Endelig er der et ønske om fortsat at sikre, at forholdene er optimale for eleverne, så det ikke blot er en indsats, der sker mens Hørerådgivningen er inde over, men hvor skolerne er i stand til selv at sikre opfølgning i det daglige. ES-lederen beskriver dette således: "Og så har vi kontaktgruppelæreren, som er mere tæt til at følge op på, hvordan det går, og om de der ting vi har lagt ind i vores dagligdag, om det passer. Altså de hensyn vi har taget, om det passer til ham". Det er således vigtigt at der er en primær kontaktperson og en der tager ansvaret for at sikre, at forholdene er bedst mulige med afsæt i den nytilegnede viden fra Hørerådgivningen.

SFO-lederen beskriver også de høretekniske tiltag i klassen: "Ja, altså nu har vi jo højttaler og alt muligt i klassen, som jo også er kommet den vej igennem [formidlet via Hørerådgivningen]. Det kom lige før efterårsferien, så det er de stadig ved at finde ud af, hvordan de skal gøre. De har justeret nogle ting, og det hjælper [elevens navn] rigtig meget."

Samtidig udpeger han nogle af de specifikke udfordringer, der er ved de særlige rammer en skolefritidsordning udgør, og som ligeledes er forskellige fra klasselokalet: "Det har været lidt sværere

der i maj og juni måned, hvor det jo er lidt mere løst og børnene leger lidt mere frit, der er jo ikke på den måde noget, vi kan putte ind i et lokale, og så kan det hjælpe lige præcis på den måde". Han beskriver sin egen 'rejse' ind i forståelsen af elevens høresituation således: "...nu hvor jeg kigger tilbage og siger "Der tror jeg godt, vi kunne have hjulpet [elevens navn] bedre, men jeg ved ikke hvordan". Det ligger jo ikke hos hørekonsulenterne, det ligger hos alle at sige, der hvor der er fri leg og hvor tingene er mere fri, der har vi været mere udfordrede. Og jeg tror først nu er vi begyndt at blive opmærksomme på, hvor lidt [elevens navn] kan høre, selv med høretekniske hjælpemidler. Og så tænker jeg tilbage og tænker at i maj-juni måned må der være meget, han er gået glip af, hvor vi måske kunne have gjort det lidt anderledes". Han italesætter her et af de vanskeligste aspekter ved et høretab, som netop handler om de løsere rammer, hvor der kan være mere larm, men hvor der også foregår en stor grad af kommunikation mellem børnene igennem deres lege og sociale spil. Samtidig vidner udsagnet om refleksion hos lederen, der er ved at integrere sig til mere velfunderet viden om, hvad det vil sige at være elev med høretab.

Der er en læringskurve hos begge ledere samt hos personalet, hvor Hørerådgivningen har haft en afgørende rolle. Begge ledere er særligt optagede af elevernes trivsel og det sociale, hvor det at få samme mængde information samt at kunne kommunikere på lige fod med de andre, er afgørende.

Hørerådgivningens betydning i et ledelsesperspektiv

Hørerådgivningens konsulenter har haft stor betydning for skolernes muligheder for at varetage opgaven med at integrere eleverne med høretab på bedst mulig vis i de to meget forskellige skole-/fritidssituationer beskrevet.

For SFO-lederen har rådgivningen haft en særlig betydning, idet hørerådgiverne varetog kontakten med børnehaven, som ellers var vanskelig:

"... kontakten med børnehaven var lettere kompliceret. De var ikke så nemme at samarbejde med, så de har været rigtig vigtige, [rådgivernes navne] i forløbet, fordi det var så svært med børnehaven. Så det har været så værdifuldt at have nogle, der kendte familien og kendte [elevens navn]. [...] de har haft kæmpe betydning for, at vi kunne tage ordentligt imod ham, fordi der var nogle udfordringer i den børnehave – ikke med ham men med det personalemæssige og ledelsesmæssige..."

Han lægger desuden vægt på den respektfulde tilgang til skolens medarbejdere og ham selv som leder, som han oplever Hørerådgivningens konsulenter har haft: "... der er ikke noget værre som leder af en institution, når der kommer nogle konsulenter og fortæller, at du skal ændre en praksis, som du laver. Som kommer ind og siger "Det her er ikke godt nok", "Den her måde skal det være på". Hvor vi har jo haft besøg af nogle mennesker, der har været respektfulde og sagt, "I kan ændre de her ting rimelig nemt, men vi har også respekt for, at det er denne her måde, I kører jeres institution på, og I skal ikke ændre alt. I kan ikke lave alt om på denne her korte tid". Så var de kommet ind og havde sagt "Han kan ikke høre noget som helst. I skal det her: Der skal være mindre grupper; I skal dele dem op mere; I skal gøre sådan". Så havde jeg måske stejlet mere og sagt "Ah rolig nu, det kan ikke lade sig gøre mandskabsmæssigt og sådan [...] det må være enormt svært at komme ud med den specialiserede viden, som de har, og kigge på nogle ting og tænke "... det kunne de godt nok gøre bedre", og så formidle det på en fornuftig måde."

Kommunikationen med rådgivningen har altså foregået med respekt for de muligheder, skolen har. ES-lederen oplever lidt det samme og forklarer, at hun og skolens øvrige personale har været "... fint orienterede, der har været en god kommunikation og vi kan henvende os, hvis der er noget, der udfordrer."

Afsluttende beskriver SFO-lederen, "Det er rart at møde nogle mennesker, der brænder så meget for sit erhverv, hvor man nogle gange kan tænke, "Hold kæft jeg skal lære meget om det høretab og høreprøfer og tekniske hjælpemidler, hvor man nogle gange tænker, at man lærer for meget, men det kan man jo ikke for

børnenes skyld." Og "... generelt en rigtig god oplevelse med respektfulde konsulenter og nogle forældre der var interesserede i samarbejdet. Det er rigtig rart. Det har været en rigtig rar proces".

Hørerådgivningens betydning for forældresamarbejdet

Hvad angår forældresamarbejdet, har Hørerådgivningen også spillet en vigtig rolle ifølge begge ledere. Det er bl.a. vigtigt, at hørerådgiverne allerede kender eleverne, inden de starter på skolen. På den måde kan forældrene hjælpe med at vejlede skolen forud for et rådgivningsforløb: "Det er altid nemt, når forældrene kommer og siger, "Det er den og den vejleder og der er alle papirerne her", så vi ikke skal ud at finde ud af, hvem er det egentlig vi skal have fat i og at eleven får ting, som vedkommende har krav på, og også en ordentlig vejledning af os."

SFO-lederen beskriver hans fornemmelse af samarbejdet mellem forældre og hørerådgiver: "Vi møder jo også nogle forældre, der er enormt samarbejdsvillige, og nu ved jeg jo ikke, hvad der er foregået før, men når de har haft en konsulent derhjemme - og det også er den konsulent, der sidder i overleveringssamtaler - så er det klart, at så er de trygge, og det har også gjort det nemt for os at samarbejde med dem. Fordi lige så snart man har nogle - og det er jo ligegyldigt om det er børn med høretab eller andre - hvis det er svært at samarbejde med forældrene, så har børnene det generelt også sværere. Så den her succes og det at [elevens navn] kan trives, skyldes også i høj grad at der er en rigtig god dialog med forældrene, ikke?"

Han italesætter også det, at rådgivningen nu er overgået fra hjemmet til skoleregi således: "... det virker også til at forældrene har haft en god oplevelse, og det er jo klart, at så kommer der nogle forældre ind, der tænker, at, "Det her det skal nok gå, fordi der er nogle mennesker, som vi stoler på, der har sagt, at det her det nok skal gå". Og så sidder der nogle mennesker som mig og siger, "Det skal nok gå", og så lyder det bedre når vi alle sammen siger det, og der er nogle, som forældrene stoler på".

Perspektiver

Ledernes oplevelser af, at de i samarbejde med Hørerådgivningen og det øvrige personale har kunnet skabe forhold i skolerne, hvor de to elever med høretab trives, har gjort dem fortrolige med tanken om, at der kan komme flere elever med nedsat hørelse.

ES-lederen siger således, "... vi er på ingen måde skræmt af at have en med høretab. Ethvert ungt menneske er jo forskelligt, men det er jo gået fint og det er en god erfaring at have i en organisation, hvis vi en anden gang bliver spurgt med en anden med høretab. Så siger man hellere sikkert 'ja', end hvis det havde været meget bøvlet og svært, og hvis det havde haft en stor indvirkning på det sociale liv".

SFO-lederen har oplevelsen af, at rådgivningen kan anvendes mere generelt: "... da jeg siger til min personalegruppe, at nu skal vi have et to-timers møde, der skal handle om børn med høretab med udgangspunkt i [elevens navn], så siger de "Er det ikke rimelig lang tid at skulle tale om ét barn?" Og når de så er færdige med det, så siger, "Nå men det var jo sindssygt værdifuld viden generelt om børn med høretab og hvordan de oplever hverdagen, og hvordan vi kan ændre praksis for dem. Så

det har været superværdifuldt. [...] [rådgiverens navn] har været god til at kunne tage det op på et niveau, hvor vi har kunnet bruge det til noget generelt, i stedet for at det kun har omhandlet det enkelte barn og lige præcis ham".

Han fortsætter som svar på spørgsmålet om, hvorvidt de overvejer at profilere sig som en skole, der kan tage imod elever med høretab: "... det er klart, at der vil være en reference til, at hvis vi igen i år får et barn med høretab, så er det klart, at så er det [elevens navn], vi vil pege tilbage på og sige, "Prøv at se, hvordan han trives og prøv at se, hvordan han har det. Det er en opgave, vi godt kan lykkes med." Jeg har egentlig ikke tænkt, om det var noget, vi på den måde skulle ud at profilere os med, men det er jo klart at det gør man jo i alle organisationer, når man har en succeshistorie. Så blæser man sig med den. Så det vil vi bestemt gøre, hvis vi får muligheden for det".

Lederne oplever begge et stort engagement i at forstå og være medvirkende til at skabe rammer, hvor elever med høretab kan fungere. Samtidig lægger de vægt på at forældre og det nære personale omkring børnene har en viden, så ansvaret for trivsel fordeles mellem alle parter og særligt dem, der står tættest på børnene.

Tale-hørekonsulenter FRA PPR

Otte tale-hørekonsulenter fra PPR deltog i interviews. Konsulenterne kommer fra kommuner i hele landet. De blev opfordret til at tage afsæt i deres erfaringer med Hørerådgivningen - Børn & Unge, og de blev yderligere opfordret til at fortælle om deres seneste sag, hvor Hørerådgivningen har været med. Besvarelser fra spørgeskemaundersøgelsen inddrages løbende.

Tale-hørekonsulenterne fra PPR omtales i det følgende som konsulenter, PPR-konsulenter eller tale-hørekonsulenter. Hørerådgivningen omtales også som rådgivningen og VISO.

Karakteristik af eleverne

De børn og unge, der tales om i interviewene, er en pige i 9. klasse med et massivt høretab, som ikke ville bruge høreapparater og havde vanskeligt ved at følge med i klassen. Konsulenten fortæller, at pigen ikke ønskede at få hjælp til høretabet pga. manglende erkendelse.

Derudover en dreng på femte klassetrin. Hans høretab blev opdaget i indskolingen, da det blev undersøgt i forbindelse med nogle adfærdsmæssige problematikker. Konsulenten mener, at drengen har haft brug for høreapparater i længere tid. Han har på interviewtidspunktet haft høreapparater i fire år og har netop fået nye, da tale-hørekonsulenten overtager sagen.

Der fortælles videre om en pige i 1. klasse med dobbeltsidet CI. Tale-hørekonsulenten fortæller, at pigen har flere udfordringer end høretabet, men at det ikke var den primære årsag til opstart af et rådgivningsforløb. Det drejede sig primært om det høretekniske.

Derudover fortæller en konsulent, at den seneste sag Hørerådgivningen har været inde over drejer sig om en pige på otte år, der har CI og går i 2. klasse da forløbet startes op. Forløbet er ikke afsluttet på tidspunktet for interviewet.

En konsulent fortæller om det seneste afsluttede forløb med en dreng, hvor behovet for rådgivning primært drejede sig om udredning, og hvor en psykolog fra Hørerådgivningen var med inde over. Drengen går på 3. klassetrin, har CI og går i en lille klasse på en privat skole.

Derudover fortælles der om en dreng i 0. klasse i en almindelig folkeskole. Han bruger høreapparater. Tale-hørekonsulenten fortæller, at han er CI-kandidat, men at forældrene har fravalgt det. Han har et svært høretab.

Endelig fortælles der om en elev med høretab, som går i 1. klasse. Drengen har et ensidigt høretab og en perforation af trommehinden. Tale-hørekonsulenten tog kontakt til Hørerådgivningen, fordi hun var i tvivl om, hvad drengen havde brug for af støtte.

En enkelt af konsulenterne vælger at fortælle mere overordnet om sin erfaring med Hørerådgivningen og trækker på forskellige sager igennem interviewet.

Årsager til rådgivning

Nogle af de typiske behov hos eleverne med høretab ved opstart af et forløb med Hørerådgivningen, beskrives således af en af tale-hørekonsulenterne: "Det er en farverig pallet, men det handler altid om høreteknisk udstyr. Det er noget, der er fælles for de fleste sager, men vi har også haft sager, hvor det var nødvendigt at

trække på hørekonsulentens ekspertise ift. det psykiske aspekt og høretab. Især de lidt ældre elever."

Et rådgivningsforløb igangsættes ikke uden grund, og ofte handler rådgivningen om at bryde nogle barrierer ned. Det kan være særligt svært at hjælpe unge mennesker med høretab, hvis der ikke er accept eller forståelse af høretabet hos hverken forældre eller lærere. De psykiske aspekter ved høretabet er netop et emne, der dukker op flere gange i interviewene, da det kan være vanskeligt at afgøre, hvorvidt der er andre udfordringer inde over eller om de psykiske udfordringer kan løses med den rette rådgivning, som en konsulent fortæller: *"Det er sådan en pige, hvor man kan tænke om der er noget andet ind over. Er der noget diagnose også? Fordi nogle af hendes udfordringer var ret voldsomme. Men da hun stoppede der i 7. klasse med det sidste forløb vi havde, der faldt den på at hun er egentlig en helt almindelig skolepige men med et høretab. Jeg synes ofte i de her lidt komplekse sager med de her lidt større børn, når vi kommer på sidst mellemtrin, start udskoling, der synes jeg med nogle af de her problemstillinger at det er virkelig der jeg kan trække på en enorm viden fra Hørerådgivningen til at kunne hjælpe med at flytte de her børn".*

Konsulenten fortæller videre om pigen, der ved rådgivningsforløbet opstart ikke brugte sine høreapparater og ikke ønskede at få hjælp: *"Det er jo virkelig meget i de her særlige tilfælde. Jeg kunne simpelthen ikke få lov til at gå ind og gøre noget. Målet var at få en adgang til hende og at hun kunne få en oplevelse af, at vi også vil hende noget godt og en forståelse".* Her oplever tale-hørekonsulenten at det er afgørende med den specialiserede viden, så den unge kan støttes og ikke står alene med den store opgave, der går forud for erkendelse og accept.

Hørerådgivningen inddrages ofte, når Tale-hørekonsulenten og andre omkring eleven er i tvivl om, hvad der er høretab og hvad der er andre udfordringer. Konsulenten fortæller om drengen i 3. klasse: *"Vi syntes ligesom ikke at han tog nok fra ift. at lære i undervisningen. Og derfor valgte vi at lave en tværfaglig udredning, for vi var i tvivl om, om der var kognitive udfordringer også eller om han havde nogle opmærksomhedsudfordringer".* Rådgivningsforløbet var skarpt fokuseret mod udredning og konsulenten forklarer: *"Fordi forældrene da han var førskolebarn havde haft et vejledende forløb med*

en konsulent ift. hans sprogudvikling, så ønskede vi specielt udredning og vejledning efterfølgende ift. at optimere hans muligheder for at lære i undervisningen".

Hørerådgivningen træder ind, når Tale-hørekonsulenter fra PPR, der skal dække bredt og har mange børn og unge med komplekse problemstillinger, kommer til kort. Tale-hørekonsulenten tilknyttet drengen i 1. klasse fortæller: *"Jeg kaldte på VISO ift. at drengen har ret massive udtalevanskeligheder, og han havde modtaget noget taleundervisning, og det var ligesom at der blev ikke samlet op på det. Der var også beskrevet nogle ret store udfordringer socialt i skolesammenhæng, hvor der er mange misforståelser og noget, der bliver til konflikter og sådan generelt. Så det var sådan en sag, jeg synes der var lidt speciel og lidt svær at få hånd om. Og hvad var egentlig hørelse og hvad var noget andet, og hvad var en blanding? [...] jeg synes, jeg har noget viden, men jeg er nok ret hurtig til, når jeg synes at tingene ikke udvikler sig som forventet, så har jeg brug for noget specialistviden ift. at finde ud af, om gør jeg det rigtige og er der noget jeg skal gøre anderledes?"*

Typisk har PPR-konsulenterne benyttet sig af Hørerådgivningens særlige viden i mere end ét tilfælde. Særligt hvis de har været i stillingen flere år. De har typisk flere sager med elever i gang ad gangen og skal derfor også vurdere, hvornår de har brug for den særlige støtte, Hørerådgivningen kan bidrage med. Når et rådgivningsforløb igangsættes, er det tale-hørekonsulenten fra PPR, der er henvender. En konsulent fortæller: *"Jeg har haft en del elever med høretab, og lige i øjeblikket og de sidste år der er jeg den eneste i kommunen, der arbejder med høretab. Vi har specialiseret os, for vi har ikke så mange. Vi er jo bare en lille kommune. Jeg har en god erfaring, men det er også derfor vi i sin tid lavede de her specialiseringer, fordi hvis man bare drypvis får et barn med høretab, lidt her og lidt der, så får du ikke den erfaring og ekspertise, du har brug for".* PPR-konsulenterne beskriver generelt, at de er glade for den specialisering, som flere af dem oplever at få med deres voksende erfaring med elever på høreområdet. De oplever typisk at komme klogere og mere erfarne ud af et forløb, hvor Hørerådgivningen har været på banen.

I situationen med drengen, der går i 5. klasse og klager over larm, beder tale-hørekonsulenten fra PPR Hørerådgivningen om hjælp, fordi *"... der er nogle andre ting ift. det sociale, som gør at vi tænker at klassen*

skal have noget viden om, hvordan det er at være elev med høretab. Det, jeg havde brug for, var at hun kom og gav et oplæg for klassen, men også rådgav lærerne om, hvordan vil han kunne indgå bedst muligt i undervisningen? Hvilke behov så hun at han havde, og hvad krævede det af undervisningen? Flere af de interviewede beskriver, at der er en sammenhæng mellem høretabet og det sociale, som kan være vanskelig at få taget hånd om. Det er ofte her Hørerådgivningen kan hjælpe både lærere og elever, så de bedre forstår og kan støtte eleverne og klassekammeraterne med høretab til at indgå socialt og i undervisningen.

Pigen på otte, der går i 2. klasse, er flyttet fra Sjælland, og tale-hørekonsulent fra PPR ønskede i denne sag at sikre en god start for pigen. Derfor kontaktede hun Hørerådgivningen: "Det var for at få et opstartsmøde med skolen. Jeg tror det er deres første elev med CI, så det var et møde hvor de skulle klædes på ift. teknik og hørepædagogiske tiltag. Så rådgivning og vejledning. Sagen startede op lige efter sommerferien i august. Vi har haft et enkelt opstartsmøde og så skal konsulent ind til skolen og vejlede lærerne i klassen". Flere af konsulenter giver udtryk for at det er lettere at hjælpe eleverne med høretab, hvis Hørerådgivningen kommer ind over så tidligt som muligt og helst ved overgangen til skole.

Målet med rådgivningen kan altså være mange forskellige ting. I og med at der både er forældre, lærere, pædagoger og PPR-konsulenter ud over børnene og de unge selv der har en idé om, hvad rådgivningen skal kunne og dække af behov, kan det være en vanskelig opgave. I det følgende taler vi om PPR-konsulenternes særlige behov, når et rådgivningsforløb startes op.

Frustrationer blandt tale-hørekonsulenterne

Hørerådgivningen træder ind i et ofte allerede etableret fællesskab omkring et barn og skal finde ud af, hvordan parterne er indstillede. Samarbejdet med forældrene kan være problematisk og et hørerådgivningsforløb kan ikke nødvendigvis løse alle problemer:

"Det er skismaet mellem de bedst mulige anbefalinger og også det jeg har mulighed for at gøre på skolen. Og det er selvfølgelig alt sammen hypoteser, men hvis det havde

været afstemt mere fra starten af og de forstod, at når man skifter fra børnehave til skole, så skifter man kontekst, og det er noget helt andet at være forældre til et skolebarn – også et handicappet skolebarn – end det er at være forældre til et børnehavebarn. Og der er noget i det der, som forældrene ikke forstår".

Det er afgørende at Hørerådgivningen har den gode dialog med tale-hørekonsulent fra PPR hele vejen igennem et forløb og får afdækket i detaljer, hvad behovet er, og hvad der forventes både i forhold til eleven, skolen og konsulenten. En anden konsulent svarer på spørgsmålet om de behov, der har været, er blevet dækket med rådgivningen: "Det er en anden side af sagen. Skolen følte sig ikke yderligere hjulpet, men det er også fordi man i den her sag lagde meget vægt på konsulentens arbejde med drengen. Mit eget arbejde med ham i enerum. De lavede selvfølgelig også observationer i klassen men fik nok ikke italesat godt nok, hvordan han udfordredes i klassen. Og der ser vi jo bare en forskel på om han sidder én til én og han magter mere, fordi han så bevidst eller ubevidst bliver guidet noget mere end i det store fællesskab ude i klassen. Så læreren på gulvet tror jeg ikke følte sig hjulpet eller følte, at der kom noget nyt ud af det, som de kunne bruge i hverdagen. Det var i hvert fald det de italesatte. Men jeg blev klogere på drengen". Tale-hørekonsulenten forstår altså drengen bedre efter rådgivningsforløbet, men hun er ikke blevet klogere ift. hvordan hun kan vejlede lærerne: "Det der med at se barnet i kontekst ude i klassen med de andre elever og hans undervisningsforhold der, og så sidde alene med ham, kunne der godt have været mere fokus på hver især, synes jeg. Den forståelse du har af et barn når du sidder alene med dem og hvad de kan når du ubevidst eller bevidst guider dem, det kan du ikke bare overføre til hvad han kan i den store sammenhæng, og det fokus manglede jeg nok i højere grad".

PPR-konsulenterne ønsker at hjælpe og støtte de lærere, der er tilknyttet eleverne, og ofte er det en del af et rådgivningsforløb at vejlede om, hvordan de bedst gør dette. Generelt er der en oplevelse af, at der er god sammenhæng i rådgivningen ift. de behov, der er hos lærere og PPR-konsulenter, som en af konsulenterne beskriver: "Og når jeg hører og får feedbacken fra skolerne, så ved jeg jo også, at nu er det nu det giver mening at vi sætter dem her [Hørerådgivningen] ind. Nu er det ikke tilstrækkeligt, at jeg kommer og vejleder og giver råd. Nu

har vi brug for dem, der lige ved en tand mere." Samtidig kan det være svært for tale-hørekonsulenten at få lærerne til at forstå alvoren i situationen, hvor Hørerådgivningen kan være en hjælp: "Det er også noget af det vi bokser med en gang imellem. At få lærere til at forstå, at der er noget, og at det faktisk er alvorligt. Det er som om at så skal der bare lige komme nogle specialister, og hvis de bare lige siger lidt af det samme så rykker det noget. Og det er rigtig meget der jeg synes at det nytter noget". Når lærerne tager det alvorligt og begynder at sætte sig ind i elevernes situation, er der nogle andre til at løfte ansvaret: "De får lærerne med på en anden måde, end jeg synes jeg evner. At der også sker en forandring omkring barnet, så det ikke kun er barnet der skal flytte sig."

Derfor er det også vigtigt, at forholdet mellem lærere og tale-hørekonsulenterne fungerer allerede inden Hørerådgivningen træder til, og derfor kan det også være en udfordring, når der kommer en ny tale-hørekonsulent ind midt i et komplekst forløb. En konsulent med en anden erfaringsramme og uden kendskab til eleven, familien, lærere og pædagoger. Samtidig kan det skabe nye øjne på det behov for rådgivning, der oprindeligt er beskrevet.

Udbytte af hørerådgivningen

Størstedelen af de adspurgte tale-hørekonsulenter har haft en god oplevelse med Hørerådgivningen, og selv om der stadig er arbejde at gøre efter endt rådgivningsforløb, er behovet for hjælp og højt specialiseret viden blevet mødt. Som en konsulent beskriver: "... vi havde fokus på det høremæssige og høreteknisk udstyr og også noget omkring det sociale og faglige og der blev givet noget rådgivning ind i det, og så ser vi på sigt om der skal anden faggruppe på. Nu er vi i hvert fald et skridt videre og har fået fokus på høredelen. Det har været givtigt." En anden konsulent sætter ord på det, flere af konsulenterne giver udtryk for: "... jeg synes ikke jeg har savnet noget. Jeg synes jeg har fået lige nøjagtigt det jeg havde håbet på".

Endelig er rådgivningen med til at PPR-konsulenterne føler, at de får en støtte til at kæmpe elevernes sag, som ellers kan være vanskelig. En PPR-konsulent beskriver sin oplevelse: "Det, der har været den store støtte i at have en konsulent inde over, det er det der med at høreteknik er en stor udgift for selve skolen, for det er delt ud på de respektive skoler at varetage de udgifter, der er forbundet med det. Og så har det været en stor støtte, at

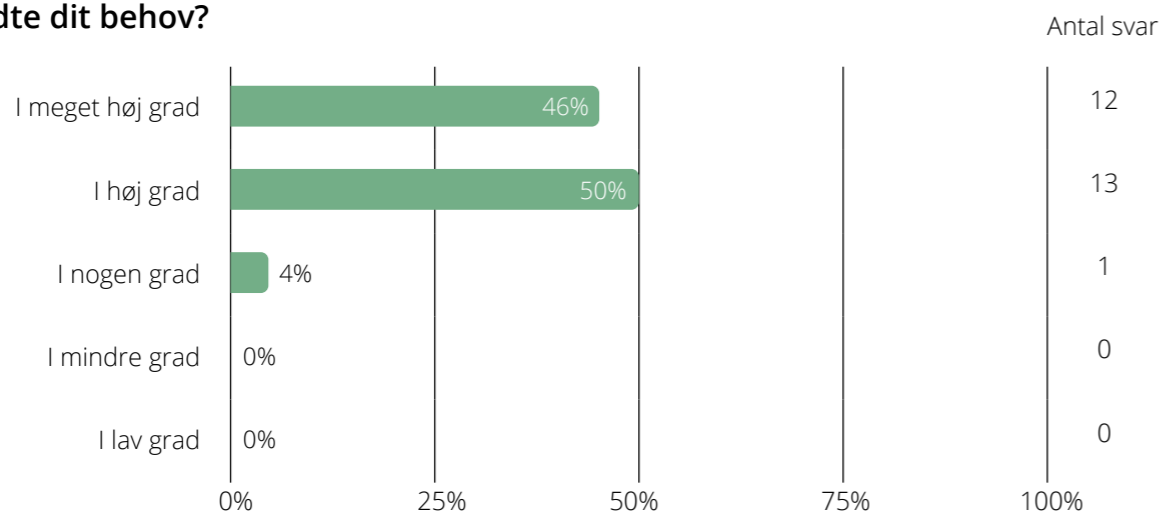
det ikke var mig som lokal tale-hørekonsulent der kommer og anbefaler skolen at bruge en pose penge på det. Så det har lettet mit arbejde”.

Der er stor forskel på elever med høretab både aldersmæssigt men også i graden af høretab, hvilket vanskeliggør PPR-konsulenternes arbejde, og her kan Hørerådgivningen være en støtte. Tale-hørekonsulenten, der er tilknyttet pigen med CI i 1. klasse fortæller: ”... jeg har ikke haft specielt mange med CI. Jeg har haft en enkelt, som jeg har fulgt helt fra barnet har været tilknyttet nede i [navn på by]. Så det er den første jeg har haft på det her alderstrin, så det har været rigtig godt for mig at have konsulenten med til især at tale ind omkring teknik - hvad der er behov for, og hvad der er på markedet, der kunne hjælpe den her elev”.

Samtidig med at Hørerådgivningen varetager nogle af opgaverne omkring eleverne med høretab, er der også et ønske hos PPR-konsulenterne om at blive dygtigere på deres felt, så deres egen specialiserede viden rækker længere for hver gang de har et forløb med Hørerådgivningen. En konsulent beskriver det således: ”... når der er nogle lidt mere komplekse ting, så har jeg rigtig meget gavn og glæde af VISO, og hver gang jeg inddrager dem i sager, så bliver jeg også selv klogere på nogle ting, som jeg kan bruge i andre sammenhænge”.

I brugertilfredshedsundersøgelsen svarer 25 PPR-konsulenter, at de i høj eller meget høj grad oplever at Hørerådgivningen har opfyldt deres behov, mens kun en enkelt svarer i nogen grad:

I hvilken grad oplever du, at den bistand, du har modtaget fra Hørerådgivningen opfyldte dit behov?

Uddyb gerne din besvarelse

Vi har fået god faglig hjælp. Jeg tænker på, om de møder hvor konsulenten deltog virtuelt, ville have givet bedre udbytte ved at mødes fysisk. Ved to møder, tror jeg, at begrundelsen for at deltage virtuelt, var at spare kørsel. Det forstår jeg jo godt, men samtidig kan det også være svært at komme helt i dybden, når man har en deltager med via skærm.

Vi fik en vejledning, som passede godt til det behov, vi havde.

Vi er jo midt i et barns udvikling, i en meget kompliceret sag, så jeg ville have ønsket, at der fortsat kunne være en indsats direkte i familien, hvad der i høj grad har behov for. Og det er en indsats, vi ikke kunne løfte i PPR.

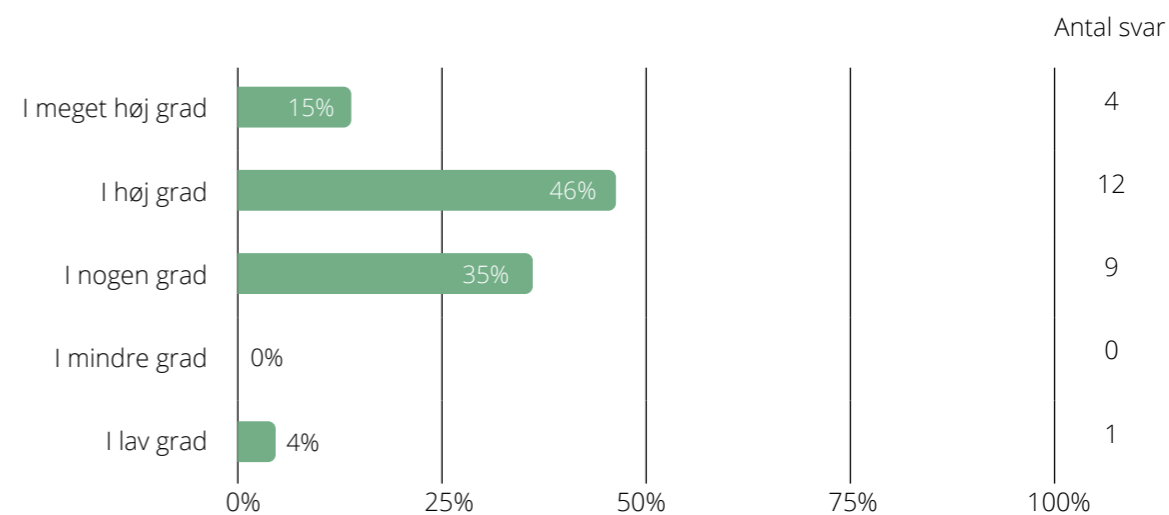
Jeg blev klædt godt på i min rolle i sagen og i arbejdet med familien, eleven og skolen.

I de uddybende svar omkring opfyldelse af behov, skriver en respondent at det er lettere at komme i dybden med en sag og et emne, når man mødes fysisk frem for ved det virtuelle møde. En anden respondent kunne ønske sig, at der var en direkte indsats i familien, da sagen er kompliceret. De to udsagn vidner om et stort behov for Hørerådgiv-

ningens indsatser og en tilstedeværelse både fysisk og i familierne.

I forhold til at have fået ny viden, der kan bruges i andre sager, er svarene lidt mere varierede, hvor det er ca. tre ud af fem, der svarer, at de i høj eller meget høj grad oplever dette:

I hvilken grad oplever du, at du på baggrund af forløbet har fået ny viden, som kan bruges i andre sager?

Uddyb gerne din besvarelse

Ny viden om den information der blev givet til klassen.

Jeg har allerede nu brugt meget af den viden jeg fik under forløbet.

Erfaring er altid brugbart, og det er rart at mærke den faglige viden i VISO og vide, at jeg kan trække på den.

Der kommer ofte nye nuancer frem.

Den større variation i besvarelser kan skyldes, at flere PPR-konsulenter har haft adskillige sager med børn med høretab. De har ofte mange års erfaring og er via deres uddannelse også klædt delvist på til at varetage de elever, der har et høretab. Og her handler det måske netop om – som en af respondenterne skriver i de uddybende besvarelser – at hæve nuancegraden i tale-hørekonsulenternes viden om eleverne med høretab.

Hvordan kan man støtte eleven?

Der er en række omgivelsesfaktorer, der har betydning for elevernes trivsel. Det drejer sig primært om høretekniske tiltag, om kommunikation, om at reducere støj og om øget viden om høretab – både hos eleven selv, blandt lærerne og blandt eleverne.

Høreteknik

Høretekniske hjælpemidler er en del af de omgivelserfaktorer, der støtter barnet og den unge i at deltage aktivt i livet i skolen. Det kan lyde enkelt at afdække og dække de høretekniske behov i modsætning til de mere mestringsrettede behov. Dog kræver det en afprøvning af forskellige løsninger, og da alle skoler og klasser (antal elever, indretning, det fysiske rum etc.) er forskellige, børnenes høretekniske behov og baggrund er forskellige og lærerteams er forskellige, kan det være en mere kompleks opgave end som så. Og det kan tage tid. En PPR-konsulent beskriver de høretekniske behov og processen: *"Det var helt konkrete tiltag bl.a. høreteknik. I første omgang var det lærerstreamer og så håndterede de det rent pædagogisk ved at de gentog elevernes kommentarer og spørgsmål, men så blev det besluttet at han har et behov for elevmikrofoner, og det er skolen i gang med nu at søge tilbud hjem på"*.

En anden beskriver de høretekniske tiltag med en sammenhæng til pigens muligheder for mestring: *"Lige med pigen her med CI blev det nævnt, at man kunne bruge en højtaler man hang op på væggen, så alle børnene fik hævet lydniveauet, så det ikke kun var den her CI-pige, der blev udstillet. Og det vidste jeg ikke at man kunne det. Det synes jeg var meget fint, for det var en pige der helst ikke ville gøre sig bemærket, og hun var ikke så glad for teknikken. Hun havde prøvet det på den gamle skole men det brød hun sig ikke om, for så skulle læreren sidde med fokus på hende med modtager osv. Så det med en højtaler... kunne hun få sådan en højtaler, som alle kunne få glæde af; det var noget hun kunne bruge"*.

Høreteknisk udstyr er ikke garant for deltagelse, men det kan være med til at bane vejen for mere kommunikation og deltagelse i fællesskabet og i undervisningen. Hvis det bliver grebet forkert an, kan det dog have den modsatte effekt og bidrage til at eleven føler sig anderledes, udenfor og besværlig.

Det høretekniske når dog ikke altid at komme på plads, og det skaber frustration hos konsulenterne pga. elevernes manglende mulighed for at deltage i skolelivet. Konsulenten, der overtog en sag fra en anden tale-høreteknisk konsulent, beskriver det således: *"... altså det er mig der har søgt det høretekniske udstyr*

til skolen, men jeg kom alt for sent i gang, og så havde [navn på virksomhed med høreteknisk udstyr] ikke tid, og så er det først blevet etableret i oktober måned. Og det har betydet en skolestart uden hjælpemidler, og han kan simpelthen ikke deltage uden. Han har ikke nogen muligheder for at deltage uden høretekniske hjælpemidler".

Mestring

Den mestrings- og erkendelsesmæssige del af at have et høreteknisk hjælpemiddel er også i fokus hos særligt nogle af de lidt ældre børn. De elever oplever ofte at det er svært at acceptere høreteknikken. Hørerådgivningens arbejde er afgørende for at PPR-konsulenterne ser at der sker noget erkendelsesmæssigt hos børnene og de unge, som konsulenten, der her fortæller om pigen i 9. klasse og den støtte hun har fået igennem Hørerådgivningen: *"... jeg tænker jeg havde ikke opnået det samme uden dem. Så skulle jeg i hvert fald have brugt meget energi, men de har jo bare en viden og evne til at kunne sætte sig i deres [eleverne med høreteknisk] sted på en helt anden måde. De har kunnet støtte den udvikling, jeg var i gang med sammen med lærerne og... den her sag har i høj grad også handlet om mestring og erkendelse. Eleverne er også forskellige, hvor nogle har større behov for støtte end andre, og hun fortsætter: "Der er jo også nogle børn der bare kører derudad og så er det egentlig slet ikke noget problem, men vi har bare mange af dem hvor det tynger, er tungt og svært, og der kommer min... selvom jeg synes jeg har en god uddannelse, så kommer jeg virkelig til kort, fordi den der evne til at skulle snakke ind i mestring og alt det der ligger følelsesmæssigt... vi har nogle andre muligheder når vi tænker Hørerådgivningen [...] Med skolevægrings- eller adfældsproblematikker hvis vi kommer tidligt nok ind, så kan vi nå at foregribe nogle af de problemstillinger". Hørerådgivningen fungerer således også forebyggende ved nogle af de problemstillinger, der kan opstå grundet mistro hos eleverne.*

Ofte giver tale-høretekniske konsulenterne udtryk for, at et forløb med Hørerådgivningen skaber nogle flere muligheder for at handle i en situation, der er kørt fast. Men frustrationen kan også vokse efter et rådgivningsforløb, hvis der ikke sker en ændring i situationen, som denne konsulent beskriver det: *"Når vi som professionelle oplever at forældrene ikke har den forståelse for, hvad det er høreteknikken betyder*

og hvilke muligheder der er... fordi bag ved alt det her der ligger der en manglende erkendelse af, hvor dårlig en hørelse deres barn har, og det er jo faktisk sårbart. Og i det løbende arbejde hvor er det så den vejledning skal være? Altså jeg har jo så lidt tid [...] det der helt grundlæggende arbejde med at forstå... som i min sag her... de bruger ikke de høretekniske hjælpemidler derhjemme. Så er det alt muligt ævl og bævl med hvorfor de ikke gør det. Og så er det sådan noget helt elementært noget med at de ikke kan finde ud af at klippe slangerne i den rigtige længde og sådan noget. Han kan ikke tage sine HA på selv. Altså alt sådan noget som er ... gør hans liv meget mere komplekst. Og hele den der diskussion hvem skal tage sig af det? Det var slet ikke det der var VISO-forløbet. Det var overgangen til skole. Og det er også forsøgt gjort før, men det lykkedes bare ikke og det lykkes stadig ikke. Og nu er det så mig der sidder i klemme med hvordan fan' skal vi så gøre det?"

Tale-høreteknisk konsulent er frustreret, fordi hun oplever at forældrene ikke forstår alvoren i problematikken, og der er ikke nogen til at samle op på det. Hun reflekterer over mulige løsninger: *"Måske kunne man lave noget for forældre som er samlet, som giver dem viden som ikke er på individuel basis"*. Hun mener dog ikke at de eksisterende tilbud til forældre vil være løsningen i den pågældende familie: *"Han er CI-kandidat, men jeg tror de kører noget undvige-noget... jeg tror ikke de er i kontakt med nogen"*. Det er ikke direkte Hørerådgivningen, der er genstand for frustrationen her, men det er en generel frustration over, at hun ikke føler, hun kan hjælpe eleven med de muligheder, hun har til rådighed. Hun efterspørger mere generel information til forældre, der ikke erkendelsesmæssigt er klar til at træde ind i CI-verdenen, men hvor børnene eller de unge lider under forældrenes manglende erkendelse af høreteknikken.

Samarbejdet med Hørerådgivningen

Den generelle oplevelse hos PPR-konsulenterne er at kontakten med Hørerådgivningen er nem, som en konsulent beskriver det: *"Jeg har kun oplevet det som nemt og hurtigt og meget let tilgængeligt. Og hvis de ikke lige kan rykke ud har jeg i hvert fald mulighed for at få noget sparring, hvis der er et eller andet. Også hvis jeg er lidt i tvivl. Er det her en sag jeg skal have? Skal jeg*

smide den ned til dem eller ej? Jeg kan ringe og skrive. Jeg synes jeg har rigtig god kontakt med de konsulenter, jeg har haft inde i de sager, jeg har." En anden konsulent supplerer: *"Forløbene, jeg har været inde over med Hørerådgivningen, har været meget fyldestgørende og meget kompetente. Der har ikke været en finger at sætte på det"*. En tredje konsulent fortæller: *"Jeg har kun positive tilbagemeldinger ift. rådgivningen [...] Det er virkelig fagprofessionelle. De udfører deres opgaver til punkt og prikke, og der er ikke noget, der er efterladt til tilfældighederne. Jeg er utrolig glad for deres hjælp og samarbejde, og det er forældrene og skolerne også. Det kan jeg tydeligt sige. Det er et fantastisk samarbejde [...] Uden deres hjælp, ville jeg aldrig kunne løfte den opgave, der hedder understøttelse af børn med høreteknik på så højt et kvalitativt niveau"*.

Det er tydeligt, at der hos PPR-konsulenterne er en høj grad af faglig stolthed, og det er vigtigt at mulighederne for at hjælpe eleverne er optimale eller forbedres gennem et rådgivningsforløb. Derfor er det også frustrerende, når der er forhold, der gør det svært at klare opgaven med eleverne godt. Flere af konsulenterne har fx oplevet, at en sag der overdrages fra én PPR-konsulent til en anden kan være problematisk, fordi konsulenterne oplever sagerne forskelligt samt at overdragelsen kan tage tid. En konsulent fortæller om en elev: *"Da jeg kom til kommunen for et par år siden, var han blevet tilset af min tidligere kollega, og så overtog jeg sagen og begyndte at få et samarbejde i gang med skolen, så der gik en rum tid før vi fik kaldt på Hørerådgivningen. Så der blev han lidt tabt imellem to tale-hørekonsulenter"*.

Samtidig er det vigtigt, at der er tydelig kommunikation og at tale-hørekonsulenten fra PPR oplever at være den primære kontakt ift. Hørerådgivningens overvejelser omkring en given sag. En konsulent bliver spurgt hvordan hendes kontakt med Hørerådgivningen har været og fortæller, at hun havde en dårlig oplevelse for nogle år tilbage, fordi hun blev informeret ad omveje ift. en mulig udredning. Hun starter dog med at rose det forløb, hun netop har haft sammen med Hørerådgivningen: *"I den her sag har den været rigtig fin, fordi der var de skarpe på, hvorfor er vi her og hvad gør vi. Tidligere har jeg oplevet en sag, hvor jeg også bad ind i noget, hvor de egentlig på opstartsmødet sagde, at der var belæg for at sætte en sag i gang - en tværfaglig udredning. Og så ad omveje hørte jeg, at det valgte de ikke at gøre alligevel, så der var de i hvert fald ikke skarpe på at få meldt ud eller holde det, der blev sagt."*

Følgende citat fra en anden konsulent understreger vigtigheden af, at der er tydelig kommunikation og klare udmeldinger ift. hvilke handlinger, der anbefales på baggrund af et forløb med Hørerådgivningen: *"Jeg havde kontakt med psykologen fra Hørerådgivningen nogle gange selv, fordi jeg var alligevel blevet lidt usikker på, hvad mener de præcis? Bør vi indstille det her? Bør vi opfordre forældrene til at han bliver udredt for opmærksomhedsforstyrrelse eller bør vi ikke. For det havde nok ikke været tydeligt nok i deres fremlæggelse hvad de mente. Der havde jeg to samtaler med psykologen efterfølgende ift. hvad er det du præcis gerne vil have at*

forældrene gør, hvis de tiltag I har anbefalet ikke gør en forskel? Og det var værdifuldt med de samtaler".

Oplevelsen hos flere af PPR-konsulenterne er, at Hørerådgivningen bringer den ekspertise, som tale-hørekonsulenterne ikke selv kan nå at tilegne sig, med sig ind i et forløb: *"Vi har som sagt forskellige sager fra gang til gang. Nu skal jeg i gang med at samarbejde omkring en sag der handler om tinnitus og høretab, så det er meget spændende. Vi kan ikke nå at blive klogere på både teori og praksis på alle de områder, så det betyder så meget for os med deres hjælp"*. Samtidig er oplevelsen, at rådgivningen tilpasses de forskellige aktører i en sag: *"Hørerådgivningen er så gode, at de navigerer både i samarbejdet med os, men de er også praksisorienterede ift. skolerne og forældrene, så den rådgivning de får er tilpasset den de samarbejder med. Det er også en kunst i sig selv. Og tegn på en høj professionalisme"*.

En konsulent nævner de fysiske materialer til elever med høretab som en hjælp: *"... deres materialer, som de også uddeler og som vi bestiller fra Materialecentret og som de også producerer en gang imellem og er forfattere til, det er også en meget brugbar inspirations- og videnskilde, så det er både for os og for forældrene og skolerne og børnehaver"*.

Videre lægges der vægt på den tekniske viden hos hørerådgiverne: *"... deres kendskab til teknikken er også inspirerende, for det er i hvert fald noget, som vi logopæder har lidt svært ved at følge og være dygtige nok til at give råd og justere her og nu"*.

Der er altså generelt meget stor tilfredshed med Hørerådgivningen. En anden ting fremhæves i interviewene er hørerådgivernes fleksibilitet, som en af konsulenterne fortæller: *"... for et par måneder siden havde vi hørekonsulent [Hørerådgivningen] til at holde et kursus for os. Hørekonsulenten var så flink at komme her og holde det her kursus her. Altså fleksibiliteten er der, og de tilpasser sig vores behov. Det er så skønt. Det er bare meningsfuldt for lærere, som måske ikke får lov at bruge en hel dag i Aalborg med kørsel og det hele"*.

Det at Hørerådgivningen forstår at tilpasse sig forskellige modtagere nævnes flere gange i løbet af interviewene, og fokus er hos flere af konsulenterne på den særlige viden, der bringes ind i et sagsforløb:

"De har en viden, som jeg i hvert fald ikke selv har. Selv efter ti år i feltet. Jeg kan godt mærke at de kommer lige med den erfaring, om det så er noget erfaringsmæssigt de har fra praksis, eller om det er en viden de har læst sig til, eller det er en kombination eller hvad de er. De har bare en eller anden... også det med at være oppe på beatet og hvad rører sig lige nu? Det synes jeg også de er ret gode til. Hvad er det lige der er inde lige nu, og som vi tror på der kan virke i denne her sammenhæng? Det ved de noget om og deler gladeligt ud af. De er også gode til at... jeg har også fået mange gode materialer, som jeg kan bruge i bestemte sammenhænge, men som jeg også kan bruge i andre sager. Jeg har faktisk kun positive ting at sige [griner]".

Når behovet opstår for et rådgivningsforløb, oplever flere PPR-konsulenter at Hørerådgivningen besidder en respekt for deres daglige arbejde, og for den tid der er til rådighed. En konsulent beskriver sin oplevelse således: *"Jeg ved ikke om de kender mine rammer og muligheder og de kommer jo i hele landet, men de spørger ind og så accepterer de hvad jeg siger. Og det synes jeg er rart, for så får vi det bedst mulige ud af det, og det er jo det vi alle sammen kæmper for - at*

få det bedst mulige ud af et system ikke". En anden konsulent oplever noget lignende: *"... VISO er meget realistiske omkring hvad er det for en hverdag vi står i. Vi kan fx ikke undervise tre gange om ugen. Det er ikke muligt ressourcemæssigt, så det er også kun nogle anbefalinger. De kan jo ikke pålægge os at gøre noget. Og så synes jeg stadig at de anbefalinger er ret realistiske ift. den hverdag og de ressourcer, vi har, så det hænger fint sammen"*. En tredje konsulent supplerer: *"... med børn med høretab er det jo nogle gange så ramler tingene jo bare på et splitsekund, og ellers går der lang tid hvor tingene kører fornuftigt. Og der er de virkelig søde til at rykke ud og være behjælpelige. Jeg synes det, der kendetegner dem, det er at de er ret dygtige til at holde sig skarpe på deres egne opgaver. De går ikke ind og overruler hvad jeg har mulighed for ift. det kommunale system. For jeg har en masse retningslinjer, som er kommunalt bestemt, som jeg er nødt til at rette ind efter rent økonomisk og anbefalingsmæssigt og alt muligt, og der er de virkelig dygtige til den balancegang, hvor de giver deres bedste råd, men på ingen måde nedgør eller negligerer de kommunale retningslinjer. Det skal de virkelig have ros for, for det er en stor opgave når de kommer i hele landet... og holder sig på rette spor"*.

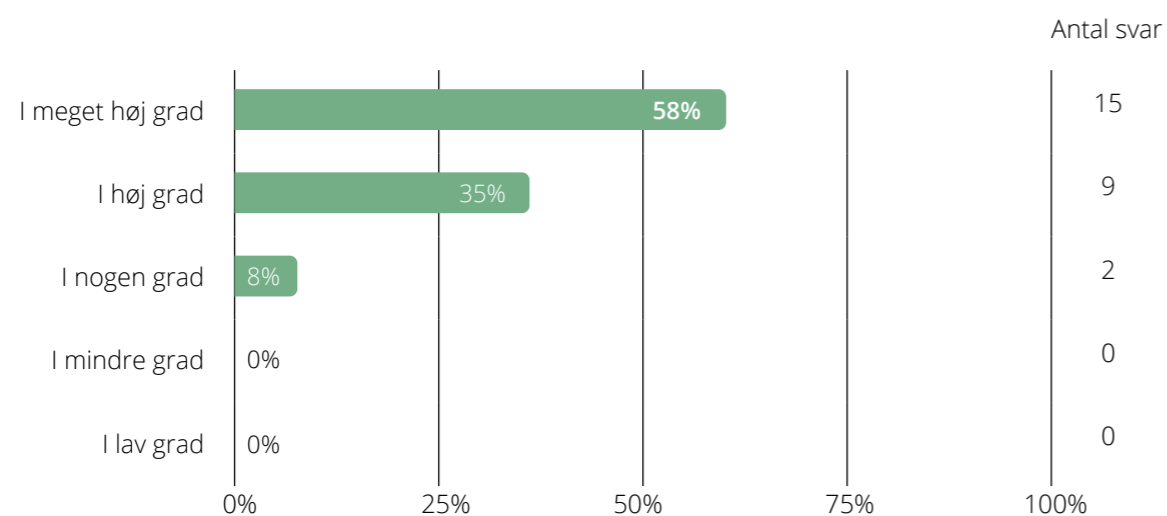
Hørerådgiverens fornemmeste opgave er at være der for eleven med høretab og rådgive de mennesker, der har betydning for og kan hjælpe eleven til at få et godt skoleliv med høretab. Men der er også en virkelighed i kommunerne, som tale-høre-konsulent fra PPR skal arbejde indenfor og som hørerådgiveren skal forstå for at kunne give tale-høre-konsulent den bedste støtte. Denne balancegang er ikke let, for der er ikke uanede ressourcer til rådighed, og tale-høre-konsulent skal bevæge sig i et system og indenfor nogle fastsatte rammer. Derfor er det af stor betydning for tale-høre-konsulentens oplevelse af et rådgivningsforløb, at hørerådgiveren

forstår, respekterer og arbejder sammen med PPR indenfor de rammer, så der ikke skal bruges ekstra ressourcer på dette og fokus kan ligge på at hjælpe eleven.

I spørgeskemaundersøgelsen er der en generel tilfredshed med rådgivningen hvor kun to svarer i nogen grad og 34 svarer i høj eller meget høj grad. Tale-høre-konsulenterne oplever også at være blevet tilstrækkeligt informerede under forløbet, og næsten alle respondenter oplevede at rådgivningen foregik med respekt for de vilkår, tale-høre-konsulent arbejder under:

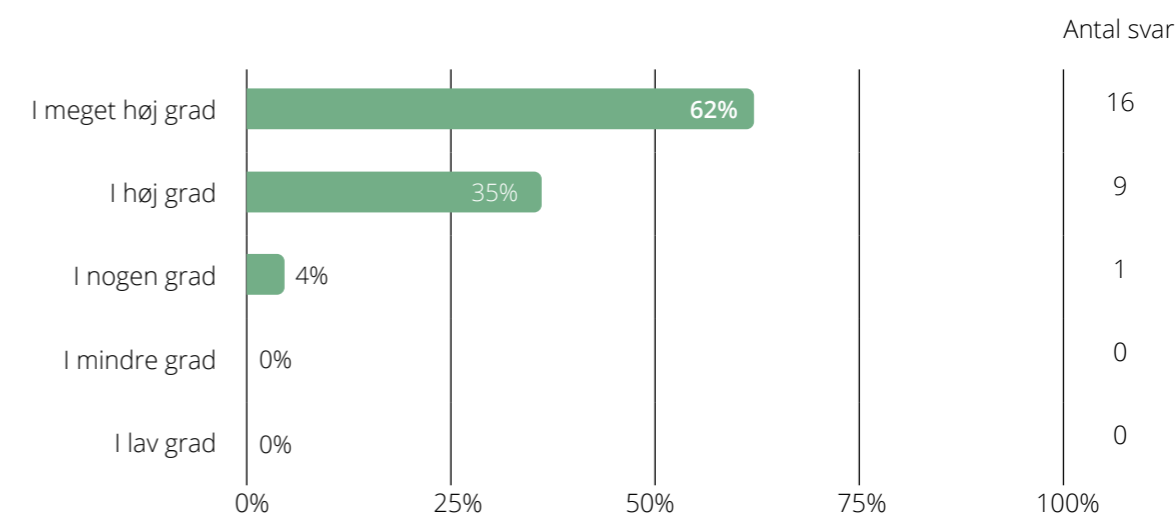

I hvor høj grad er du generelt tilfreds med hørerådgivningsforløbet?

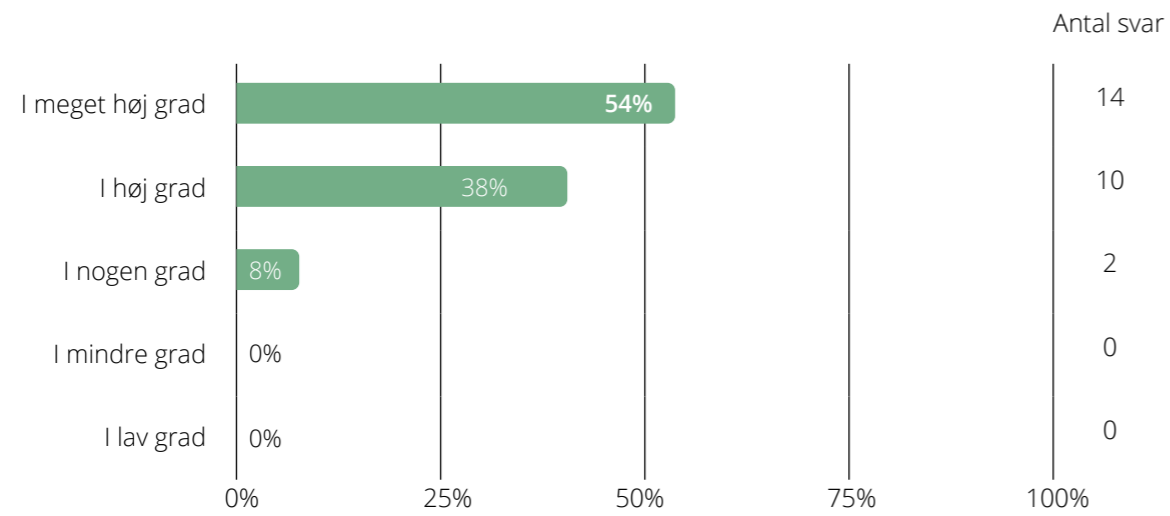
Uddyb gerne din besvarelse
Meget fin rådgivning.. Kun som tidligere nævnt, havde fysiske møder været at foretrække.
Jeg har oplevet et fantastisk samarbejde, hvor jeg har lært rigtig meget, som jeg brugte i den aktuelle sag, og som jeg nu også anvender i andre sager
Det har været fint, omend besværligt.
Der var plads til, og blev spurgt godt ind til vores bekymring, og behov for vejledning. Og vejledningen der fulgte, blev givet med blik for det behov vi havde. Desuden blev vejledningen givet på baggrund af observation, hvilket jeg oplevede var meget trygt og respektfuldt i forhold til en problemstilling, som bestod af flere ting.

I hvilken grad oplever du at være blevet tilstrækkeligt informeret under forløbet?

Uddyb gerne din besvarelse
Jeg blev godt informeret med grundige referater, opfølgning på mail og telefonisk.
God korrespondance mellem os.
God korrespondance mellem mig og høre-konsulent. Der var klare aftaler om hvem der formidlede aftaler, og der var klare aftaler om forløbet.
Der er løbende mailkorrespondance..
Alt har været fint. Jeg kunne godt have undværet at skifte VISO-medarbejder undervejs, men skiftet har været fint håndteret.

I hvilken grad oplever du, at Hørerådgivningens bistand foregik under respekt for de vilkår, som du arbejder under

Uddyb gerne din besvarelse

Jeg oplevede at konsulenten var meget samstemt med mine (og skolens) rammer, og vi lavede rammerne for forløbet.

Heldigvis en medarbejder der har erfaring med at arbejde i PPR.

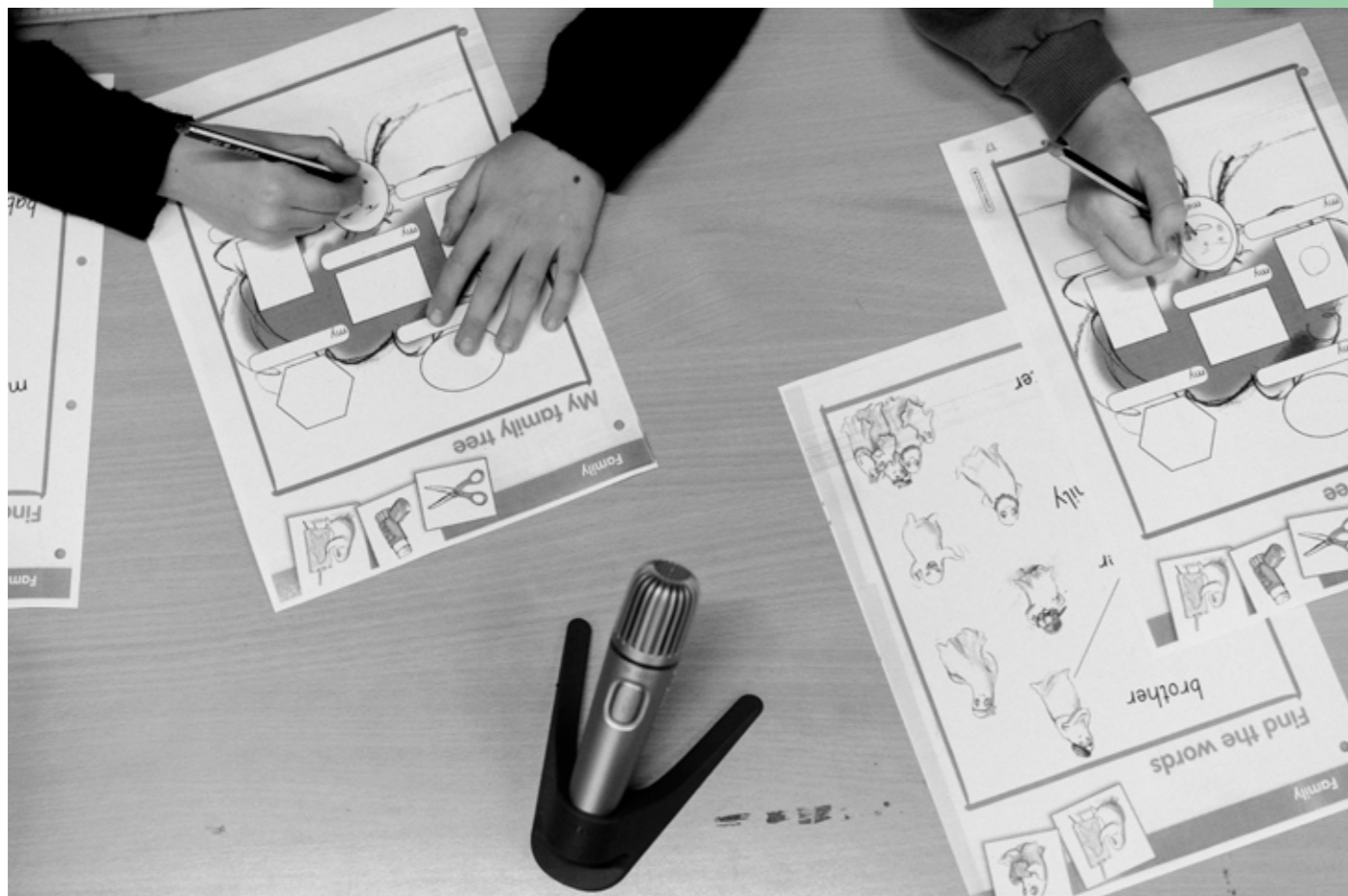
Der tages hensyn til travlheden i PPR.

Der er således overensstemmelse mellem spørgeskemaundersøgelsens resultater og besvarelsene i interviewene, hvor både den generelle tilfredshed med rådgivningen, information under forløbet og respekten

for tale-hørekonsulentens arbejde opleves som ikke bare tilfredsstillende men hvor der generelt er stor ros til de hørerådgivere fra Hørerådgivningen - Børn og Unge, der kommer ud på skolerne i hele Danmark.

Opsummering med perspektivering til ICF

Fokus i opsummeringen er de elementer i brugerundersøgelsen, der ifølge ICF er fremmede eller hæmmende for elevernes trivsel og deltagelse i skolelivet. Nogle aspekter er særligt relevante for børn og unge, da barnets udvikling er dynamisk og har stor betydning for typen af rådgivning.

Generelt for eleverne er det kommunikationen, der er en udfordring. Forskellige faktorer kan virke fremmede og hæmmende på læringsmuligheder og generel deltagelse i skolelivet og i det sociale samspil i skolen. Men der er forskel på de behov, der er hos de yngre og ældre elever i interviewene. Hos de yngre elever er det typisk høreteknik og det at få det til at fungere i klassen, samtidig med at der er en række lærere og pædagoger, der skal klædes på til at hjælpe barnet. Behovene på det psykosociale plan kommer til at fylde mere når eleverne bliver ældre. Her handler det i højere grad om erkendelse af høretabet, mestringsstrategier samt at møde andre unge med høretab, som de kan spejle sig i.

I det følgende fokuserer vi på de kontekstuelle faktorer som Hørerådgivningen har indflydelse på i et rådgivningsforløb.

Omgivelsesfaktorer

Hørerådgivningen sikrer at omgivelserne er indrettet bedst muligt for eleven med høretab. Omgivelsesfaktorer kan være høreteknik, støjreduktion i klassen, læreres og pædagogers viden om høretabet og den enkelte elevs hørebehov. Men det kan også være introduktion af pauser og særlige forhold relateret til det faglige som fx at have et rum for sig selv, hvor eleven kan arbejde i ro.

Hørerådgivningen vurderer disse behov i opstarten af et forløb og igangsætter eller rådgiver omkring forskellige tiltag, der kan hjælpe eleven med at mindske de ressourcer han eller hun bruger på at høre, lytte og kommunikere. I forhold til det faglige i skolen skaber Hørerådgivningen i samarbejde med PPR, lærere og pædagoger nogle forhold, der i teorien muliggør læring. Men som det bliver tydeligt i interviewene, så er det ikke altid nok at skabe gode omgivelser. Indimellem kan der være så mange nederlag med i bagagen hos eleverne – særligt når de bliver lidt ældre – at de personlige faktorer er med til at hindre læring.

Hørerådgivningen udfylder en række roller alt efter behovene hos elever med høretab og de mennesker, der er omkring dem. Hørerådgivningen hjælper med at skabe et overblik over situationen, så der kan sættes ind på de områder, der kan hjælpe eleven bedst muligt. Det kan både handle om at bekræfte det, forældre, personale på skolerne og tale-hørekonsulenterne fra PPR fornemmer såsom at der er behov for mere støtte, men at man ikke ved hvordan den støtte skal gives, eller at det er nødvendigt med et udredningsforløb, skoleskift eller andet.

Når Hørerådgivningen hjælper med at få det høretekniske på plads kan det gavne andre end eleven med høretab, fx når en højtaler i klassen forstærker lyden for alle elever. På den måde rækker de omgivelsesfaktorer, der kan komme eleven med høretab til gavn også ind i andre elevers trivsel. Man kan tale om en udvidelseeffekt af den komponent i ICF-modellen, der handler om omgivelsesfaktorer. En slags plus-effekt. På den anden side kan man også som hørerådgiver komme til at skabe flere udfordringer for eleven, hvis man ikke sikrer at

lærere og pædagoger tager ejerskab på de høretaktiske og tekniske tiltag, der introduceres som i tilfældet med drengen i 2. klasse, der oplevede støj i elevmikrofonerne, at udstyret ikke var ladet op og at han blev forstyrret i sine lyttepauser. I så fald opstår der en minus-effekt, hvor eleven står med flere – eller måske blot andre – udfordringer end før rådgivningsforløbet.

En justering af omgivelsesfaktorer er hele tiden en balancerende af deltagelsesaspektet, da det også er vigtigt at eleverne er med inde i klassen. Et eksempel er den unge pige, der oplever at få information om det faglige sammen med de andre elever inde i klassen, hvorefter hun havde mulighed for at sætte sig i et roligt lokale og arbejde.

Støtte og forståelse fra omgivelserne er vigtigt for at eleven med høretab kan trives på lige fod med sine klassekammerater. Dvs. veninderne og venner, lærere og pædagoger støtter op om tiltag og kan sætte sig i eleven med høretabs sted. Men også forældrene skal erkende høretabet og have viden om høretabet og de særlige behov der følger med, for at der kan ske en positiv udvikling. Vi lærer i interviewene, at nogle forældre har haft en langsom erkendelsesproces, der kan hænge sammen med at deres barn tilsyneladende har klaret sig uden hjælpemidler. Dette hører til omgivelsesfaktorer men er nært forbundet med elevernes egen erkendelse, der hører til de personlige faktorer. Hørerådgivningen tager her afsæt i eleven men informerer forældrene, der derigennem opnår en erkendelse. Eleven med høretab er således hele tiden den centrale person. Denne tilgang bliver endnu vigtigere når barnet bliver et ungt menneske.

Tale-hørekonsulenterne fra PPR spiller en afgørende rolle for det videre forløb med eleven efter Hørerådgivningen er stoppet. Her er hørerådgiverens specialistviden og respektfulde tilgang ligeledes afgørende for et udbytterigt forløb, hvilket har stor betydning for det efterfølgende arbejde mellem tale-hørekonsulenterne fra PPR og lærere og pædagoger, så en varig forbedring af omgivelsesfaktorerne sikres.

Personlige faktorer

De personlige faktorer handler i høj grad om erkendelse og accept af høretabet og om at lære effektive mestringsstrategier, der kan hjælpe barnet eller den unge til at håndtere skolelivet og det sociale liv lige nu samt træffe de valg i livet, de drømmer om. Hørerådgivningen arbejder bevidst med forståelsen af, at der skal igangsættes en positiv spiral af motivation og læring hos eleverne – at én succes kan bringe flere med sig.

Men ofte er der en erkendelsesproces hos eleven selv og ofte også hos forældrene, der skal arbejdes med før andre høreforbedrende tiltag kan igangsættes.

Når det gælder teenagere er respekten for og dialogen med det unge menneske af afgørende betydning. Hørerådgivningen har en særlig rolle, som ingen andre omkring barnet kan varetage. Hørerådgiverens dybe forståelse af høretabet i kombination med forståelsen af, hvad det betyder socialt når man er ung med et høretab, er af stor betydning for at der kan ske en udvikling og en erkendelsesproces kan gå i gang. Men rådgivningen i sig selv er ofte ikke nok til at flytte erkendelsen og accepten af høretabet hele vejen hos den unge. Her er peer-to-peer tilgangen vigtig for at den unge kan spejle sig i andre unge med høretab. De matches i grupper, hvor man tilstræber en høj grad af mulige spejlingspunkter som fx køn, alder og type af høretab etc. Ungegrupperne kan give den unge det sidste mod på vejen til at stå ved sit høretab og blive åben om det. Og de kan hjælpe hinanden til at forstå sig selv, strategier, situationer og andre mennesker. Og de kan dele udfordringer, finde løsninger sammen og dele succeser med hinanden. I grupperne imødekommes også behovet for at føle sig 'normal' og ikke skille sig ud fra mængden, hvilket italesættes i interviewene. For de unge kan det betyde forskellen på et liv med trivsel eller mistrivsel.

Konklusion

Hørerådgivningen løfter ICF-komponenten 'omgivelsesfaktorer' og søger at dække behovene hele vejen rundt om eleverne med høretab. Arbejdet med omgivelsesfaktorerne akkompagneres af arbejdet med de personlige faktorer, der handler om erkendelse og accept af høretabet. Hørerådgivningen har forskellige muligheder for at hjælpe eleverne til at nå til en accept og erkendelse af høretabet og ligeledes give eleven strategier til at mestre høretabet.

Hørerådgivningen opererer både på metaniveau med overblik over alle dele af rådgivningsforløbet, og i den detaljerede tilrettelæggelse af tiltag og i dialogen med eleven. Og endelig sikrer hørerådgiveren at kommunikationen (aftaler, information osv.) foregår ordentligt og gnidningsfrit, og at alle relevante parter informeres og inddrages hen ad vejen for størst muligt udbytte af forløbet. Hørerådgivningen søger at skabe de bedste vilkår for, at eleverne med høretab kan trives i skolerne ved at overføre viden om elevernes høresituation til alle relevante parter inklusive eleverne selv. Inddragelse af klassekammerater kan bidrage til større erkendelse på det personlige plan, men er samtidig en del af omgivelsesfaktorerne, hvor fokus hos rådgivningen

kunne flyttes endnu mere over på at etablere et fælles klasseansvar omkring høretabet, høreteknik og god kommunikation i skolerne.

Med en integreret viden om høretab kan lærere, pædagoger, hørekonsulenter fra PPR, ledere, klassekammerater, forældre og eleverne selv håndtere de udfordringer, der kommer hen ad vejen – ikke kun mens Hørerådgivningen har et forløb på skolen men også efterfølgende. På den måde kan trivsel og deltagelse i skolens aktiviteter træde i forgrunden og fokus på høretabet kan mindskes, fordi skolerne indrettes og der er et mindset og en kommunikationskultur blandt elever og lærere, der på sigt kommer alle til gode. Men vejen er lang og det kræver stærke ambassadører ikke kun blandt alle målgrupperne i denne brugerundersøgelse men også blandt klassekammeraterne til elever med høretab. Hørerådgivningens rolle er afgørende i opbygningen af disse, og der vil altid være behov for den specialiserede viden, ligesom der vil være et behov for at Hørerådgivningen agerer sikkerhedsnet for skolerne, når der sker ændringer og der kommer nye udfordringer og behov hos eleverne op igennem skolelivet.

Referencer

Granberg, S., Kerstin, M., Skagerstrand, Å., Claes, M., & Danermark, B. (2013). *The ICF Core Sets for hearing loss : researcher perspective , Part II : Linking outcome measures to the International Classification of Functioning , Disability and Health (ICF)*. October, 1-11. <https://doi.org/10.3109/14992027.2013.858279>

DTHS. (2017). *Hørevanskeligheder - Vejledning i udredning*. <https://dths.dk/wp-content/uploads/2022/12/god-praksis-hoerevanskeligheder-august-2017.pdf>

Nemholt Rosing, S., Flinch, A.-M., & Larsen, R. (2017). *Bilag 1 ICF Coreset Revision af Vejledning i udredning af hørevanskeligheder GOD PRAKSIS*. <https://dths.dk/wp-content/uploads/2022/12/icf-kode-dansk-bilag-hoerevejledning-2017.pdf>

WHO (World Health Organization). (2006). *ICF-CY Introduction*.

WHO (World Health Organization), Schiøler, G., & Dahl, T. (2003). *ICF - international klassifikation af funktionsevne, funktionsevnenedsættelse og helbreds-tilstand* (1. udgave). Munksgaard Danmark, Verdenssundhedsorganisationen.

